

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Rodinné právo v Iráckém Kurdistánu

Simona Sekalová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

Rodinné právo v Iráckém Kurdistánu

Simona Sekalová

Vedoucí práce:

Mgr. Veronika Sobotková, PhD.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala doktorce Sobotkové za její ochotu, připomínky a cenné rady. Velký dík patří také mému příteli, který mi byl po celou dobu mého studia velkou oporou a mým rodičům, kteří mě ke studiu celý život vedli.

OBSAH

1 ÚVOD	1
1.1 Poznámka k transkripci	3
1.2 Metodologie práce	4
2 VYMEZENÍ TERMÍNU	4
3 VÝVOJ RODINNÉHO PRÁVA V IRÁKU	6
3.1 Situace před rokem 1959.....	6
3.2 Osmanská říše.....	6
3.3 Britská správa a Irácké království.....	7
3.4 Nová Irácká republika	9
3.5 Kodifikace rodinného práva.....	11
3.6 Režim Ba'ath.....	16
3.7 Irák po roce 2003	21
4 VÝVOJ RODINNÉHO PRÁVA V KURDISTÁNU	23
4.1 Dodatky k právu osobního statusu	26
4.2 Legislativní a jiné zásadní kroky.....	30
4.3 Role genderu a ismů	32
5 KURDSKÝ AKTIVISMUS V OBLASTI RODINNÉHO PRÁVA A ŽENSKÉ OTÁZKY	33
5.1 Organizace napojené na hlavní politické strany.....	35
5.2 Organizace napojené na hlavní islámské strany.....	35
5.2 Nevládní organizace.....	37
5.4 Centra pro ženská práva	39
5.5 Mediální obraz aktivismu	40
5.6 Problematika spojená s aktivismem	41

6	PROBLEMATIKA SPOJENÁ S OTÁZKAMI KURDSKÉHO RODINNÉHO PRÁVA.....	42
6.1	Nucené sňatky	43
6.2	Smíšená manželství.....	47
6.3	Polygamie	48
6.4	Rozvod a opatrovnictví	51
7	ZÁVĚR	54
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57
9	RESUMÉ	70
10	PŘÍLOHY	71

1 ÚVOD

Islámský stát, nezávislost, právo na sebeurčení, ropná naleziště, ekonomický úpadek, politické napětí s centrální iráckou vládou v Bagdádu. To vše představuje témata, která jsou běžně spojována s Iráckým Kurdistanem. Během posledních několika let plnil tento nevelký region severního Iráku stránky světových médií a těšil se vzrůstajícímu zájmu nejenom na akademickém poli, ale rovněž mezi řadovými lidmi. Co se ale kurdských žen týče, předkládají média pouze informace o ženských jednotkách, které se postavily proti bojovníkům Islámského státu. Z jiného úhlu pohledu jsou však ženy tématem diskuzí jen zřídka. Jaká je však pozice žen v kurdské společnosti, jaká jsou jejich práva v souvislosti s manželstvím, rozvodem či péčí o děti? Do jaké míry je jejich legislativní postavení rozdílné v porovnání s centrálním a jižním Irákem? Jakým vývojem prošla kurdská ženská hnutí a jakou hrají roli dnes? Na tyto a mnohé další otázky v souvislosti s rodinným právem se snaží tato práce najít odpovědi.

Rodinné právo je dozajista jedním z klíčových faktorů genderové politiky. Právě z tohoto důvodu se tak v této práci často vyskytuje pojem „ženská práva“, neboť je s problematikou rodinného práva velmi úzce spjat a není jej tak možné oddělit. Právě aktivismus spojený s ženskými právy pomáhá dosáhnout změn i na poli legislativním. Můžeme říci, že rodinné právo je jednou z klíčových odvětví legislativy, které určuje velkou část práv ženy. Obecně lze říci, že je rodinné právo oblastí, ve které jsou především ženy a to nejen v historii, ale rovněž ve 21. století znevýhodňovány, neboť se jim v mnoha případech nedostává stejných práv jako mužům. V kontextu islámského světa podléhá moderním změnám, v porovnání s ostatními odvětvími islámského práva, která stále častěji čerpají z práva sekulárního, v podstatě nejméně. K postupným změnám ovšem dochází, přestože stále existují státy uplatňující diskriminační zákoníky, ve kterých platí žena spíše za člověka druhé kategorie. Nejen v důsledku demokratizačního tlaku na region Blízkého východu ale naopak došlo v mnoha zemích k několika právním reformám, které zlepšily práva žen v rodině a nastolily tak větší genderovou rovnost ve společnosti. Na základě právních úprav práva osobního statusu je potom často možné vyzorovat charakter státu, jelikož fungují jako zrcadlo vztahů mezi sekularismem na straně

jedné a náboženstvím, případně tribalismem, na straně druhé a ženská otázka v rámci rodinného práva bývají tímto napětím často negativně ovlivňovány.

První kapitola je členěna do několika podkapitol, z nichž každá mapuje konkrétní období vývoje práva rodinného statusu v Iráku od dob Osmanské říše, přes britskou správu až po období vlády strany Ba'ath, kterému je věnována největší pozornost vzhledem k tomu, že došlo v této oblasti práva k zásadním změnám, které mají dopad na současnou podobu zákoníku. Součástí je rozbor nejkřičivějších článků zákoníku z roku 1959 a nechybí ani zmínky o pozdějších dodatcích. Kapitola zároveň nastiňuje tehdejší charakter země zejména z pohledu žen a jejich postavení ve společnosti. Závěr tvoří stručný nástin přeměny rodinného práva po svržení Saddáma Husajna.

Od druhé kapitoly je text soustředěn pouze na kontext Iráckého Kurdistanu. Je předložen krátký úvod do historických souvislostí. Dále přechází kapitola k načrtnutí stavu společnosti, snah aktivistů o legislativní změny a s tím související větší právní ochranu žen. Analyzovány jsou přeměny zákoníku práva osobního statusu, přičemž jsou čtenáři představeny nejpodstatnější změny. Zároveň jsou popsány některé vládní kroky, které mají za cíl zlepšení pozice kurdských žen. V neposlední řadě pojednává kapitola o významu genderu v kurdské společnosti a o vlivech, které mají dopad na aktuální legislativu a rovněž na budoucí podobu rodinného práva či práv z něj vyplývajících.

V rámci třetí kapitoly je rozebírána aktuální podoba kurdského aktivismu v oblasti rodinného práva a ženské otázky. Jsou představeny organizace, které jsou spojeny nejen s hlavními politickými stranami v parlamentu prezentující sekulární a nacionalistický směr, ale rovněž těmi, které fungují pod hlavičkou některé z islámských stran parlamentu. Větší pozornost je dále věnována nevládním organizacím a to především z důvodu jejich vysokého počtu v regionu a dobré dostupnosti online zdrojů. Současně jsou pro ilustraci uvedeny příklady některých významných nevládních organizací a jejich oblast působení. V závěru kapitoly je rozebírána prezentace aktivistických snah v médiích a také překážky, kterým kurdský aktivismus čelí.

Závěrečná kapitola se soustředí na konkrétní problematické oblasti rodinného práva. Jsou tak řešena témata nucených a smíšených sňatků, polygamie a rozvodů včetně opatrovnictví

v kontextu Iráckého Kurdistanu. Jednotlivá témata jsou nejprve uvedena do souvislosti s kurdským prostředím a následně mapována současná situace. Nechybí ani stručný výčet legislativních či jiných zásadních kroků, kterých bylo v dané oblasti dosaženo.

Cílem práce je představit čtenáři vývoj rodinného práva v Iráku, které je nutnou součástí práce vzhledem k historickým souvislostem s hlavním důrazem na kurdskou úpravu rodinného práva v Iráckém Kurdistanu, nálady společnosti a problematiku s tím spojenou včetně komparace s praxí. Rovněž nastíní současnou podobu kurdského aktivismu v oblasti rodinného práva, které souvisí s ženskou otázkou. Práce se pokusí přinést odpověď na otázku, proč i nadále přetrvávají vybrané fenomény (např. dětské sňatky), jaké to s sebou přináší problémy a zda dochází k právním postihům. Současně bude zjišťováno, zda existují snahy tyto přetrvávající trendy eliminovat a jakým způsobem k tomu dochází. Vzhledem k limitovanému rozsahu se však předložená práce zabývá výlučně zákoníkem platným pro většinovou muslimskou společnost. Rovněž nebude rozebíráno právo dědické, které, i když spadá pod společné záhlaví právní oblasti práva osobního statusu, nejedná se přímo o právo rodinné. Záměrem je poskytnout čtenáři dostatečné informace, které mu tak pomohou se lépe orientovat v jedné ze společenských rovin.

1.1 Poznámka k transkripci

Termíny pocházející z jazyka arabského či kurdského jsou psány kurzívou a přepsány v souladu s fonetickou transkripcí českého jazyka, dle níž jsou rovněž skloňovány. U některých termínů či názvů, které se běžně v českém prostředí nevyskytují nebo jsou přeloženy, je navíc v závorce uveden ekvivalent ve zdrojovém jazyce, případně v jazyce anglickém. Výjimkou jsou slova, která jsou v českém jazyce již zažitá. Ta nejsou v textu nijak odlišována a je použito obvykle používané transkripce. Pouze v případě termínu Ba^cth, který je často přepisován jako Baas nebo Baath, bylo využito tvaru s písmenem *th* a „*ajn*“ - ع, které dle mého názoru lépe koresponduje s původním arabským termínem. Co se týče velkých a malých písmen v případě arabských či kurdských slov, řídí se transkripce příslušnými českými pravidly. Znak ^c představuje

arabské písmeno ع a znak ' hamzu. Spojení písmen *th* v českém přepisu odkazuje k písmenu ث, jako *dh* je přepisováno písmeno ض a *gh* zastupuje písmeno غ.

1.2 Metodologie práce

Významný zdroj představoval anglický překlad zákoníků práva o osobním statusu. Zejména v části práce pojednávající o historii rodinného práva tvoří hlavní zdroje sekundární literatura včetně jedné disertační práce, jež se zaměřuje konkrétně na kodifikované právo z roku 1959. Více internetových zdrojů v podobě online článků, novinových zpráv, videí a v případě poslední kapitoly zejména reportů humanitárních organizací, bylo využito v části zabývající se konkrétně regionem Kurdistánu. Vzhledem k omezenému počtu dostupných prací věnujících se podrobněji konkrétní problematice spojené s kurdským zákoníkem o osobním statusu, bylo též využito i několika magisterských prací.

2 VYMEZENÍ TERMÍNU

Rodinné právo lze označit za častěji používanou zkrácenou formu „práva osobního statusu“. V arabském jazyce je osobní status překládán jako *al-ahwál aš-šachsíja* (الأحوال الشخصية), vycházející z arabského slova *šachs* (شخص) ve významu osoba. Tento pojem je relativně nový a v klasické islámské právní vědě tak termín neexistující, neboť teoreticky pokrývá šaría veškeré otázky lidského života, jak osobního, tak veřejného. Dle klasických právníků byla šaría rozdělena na dvě oblasti, víru a teologii a lidské činy.¹ Korán se věnuje všem aspektům rodinného práva, tedy manželství, rozvodu, výživného, opatrovnictví dítěte včetně dědictví a spolu s *hadíthy* je rozsáhlým zdrojem nařízení a výroků.²

V nedávné historii začalo docházet k tendencím muslimské rodinné právo reformovat, což se však vzápětí ukázalo být velmi obtížně překonatelným problémem. Na rozdíl od práv trestního, ústavního, válečného či například závazkového, která byla lehce a bezproblémově

¹ JANIN, H; KAHLMEYER, A., *Islamic Law: The Sharia from Muhammad's Time to the Present*, s. 36.

² AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 49.

změnitelná,³ narazily snahy o změnu rodinného práva, pevně spjatého s koránskými ustanoveními, na překážky v podobě silných námitek či rovnou striktního odmítnutí. Z tohoto důvodu tak došlo k úpravám v této oblasti práva (podobně jako v případě náboženských povinností) nejméně a dodnes je v mnoha zemích Blízkého východu rodinné právo limitováno interpretací šaríi z ranné doby učenců odrážející tehdejší zvyky a tradice. Ve své podstatě tedy přestal být brán princip *maslaha* (veřejný zájem či obecné blaho) v potaz.⁴

Evropský kolonialismus přinesl na Blízký východ západní hodnoty a postoje, které označovaly islámské rodinné právo odrážející postavení ženy jako zaostalé a vnímaly ho jako příčinu zpátečnictví v muslimském světě. Ovšem případná změna v rodinném právu a statusu žen, jež by mohla oslabit čest muže, jeho pýchu a důstojnost založenou na cudnosti ženy, byla některými vnímána jako snaha o rozvrácení společnosti a sloužila tudíž jako důvod k odporu vůči jakýmkoliv reformám.⁵ Přestože byly v 19. století, zejména v Turecku, Egyptě a Tunisku, představeny nové zákoníky založené na evropských modelech, netýkal se tento trend práva rodinného statusu. To zůstalo nedotčeno.⁶ Jedním z důvodů bylo pravděpodobně chápání islámského rodinného práva jako posledního bodu, na nějž se mohla islámská společnost upnout v době politických změn.⁷

V moderní době byl termín *al-mawád aš-šar'ija* (المواد الشرعية), odkazující na otázky osobního statusu, poprvé použit roku 1880 v Egyptě. K rozšíření označení *al-ahwál aš-šachsija* nicméně došlo v letech devadesátých na základě knihy Muhammada Qadrí Paši, *Sharia Provisions on Personal Status*. Tato kniha sestávala z 646 článků týkajících se mimo jiné manželství, rozvodu, věna či dědictví, odvozeného z doktríny *Hanafí*.⁸ Co se Iráku týče, poprvé byl tento termín zmíněn roku 1917 poté, co získali Britové vliv a roku 1921 se stal oficiálně používaným.⁹ V současné době je právo osobního statusu chápáno jako soubor práva rodinného

³ SCHACHT, J., *An introduction to Islamic Law*, s. 76.

⁴ AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 50.

⁵ HADDAD, Y., *Islam, Women and Revolution in Twentieth Century Arab Thought*, s. 137.

⁶ SCHACHT, J., *Islamic Law in Contemporary States*, s. 134.

⁷ NASR, S. H., *The Shari'ah and Changing Historical Conditions*, s. 27.

⁸ NASIR, J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, s. 34-36.

⁹ AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 48.

a dědického, zároveň ale také upravuje darovací smlouvy, zřízení a správu náboženských nadací a obecná práva osob.¹⁰

3 VÝVOJ RODINNÉHO PRÁVA V IRÁKU

3.1 Situace před rokem 1959

Je zcela nad rámec této práce poskytnout kompletní přehled vývoje rodinného práva v historii Iráku, je však nutné stručně nastínit situaci datující se od doby Osmanské říše a poskytnout tak potřebný historický kontext, který je pro pochopení současného právního systému důležitý. Zejména pokud jde o zákoníky regionu Kurdistán, které z irácké legislativy vycházejí.

3.2 Osmanská říše

Osmanská říše představila administrativní systém tzv. *milletů*, díky němuž požívali jinověrci právní autonomie v rámci osobního statusu. V ostatních oblastech práva byli jinověrci, stejně jako muslimové, subjektem šariátských soudů. Tato praxe posloužila jako vzor pro oddělený soudní systém ve velké části Blízkého východu.¹¹ Důležitým bodem bylo rovněž přijetí občanského zákoníku tzv. *Medželle*, jenž po vzoru struktury a uspořádání evropských zákoníků, především francouzského, kodifikoval islámské právo.¹² Tento zákoník zahrnoval většinu odvětví občanského práva s výjimkou práva rodinného, jež zůstalo i nadále předmětem práva islámského, konkrétně *hanafíjské* právní školy.¹³ Kromě školy *Hanafí* však docházelo i k přijímání ustanovení z jiných právních škol v případě, že více vyhovovalo zájmu lidu a moderní době.¹⁴

¹⁰ BEZOUŠKOVÁ, L., *Islámské rodinné právo se zaměřením na právo manželské*, s. 66.

¹¹ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 36-37.

¹² EL-FADL, K. A., *Speaking in God's Name: Islamic Law, Authority and Women*, kap. Induction.

¹³ MALLAT, Ch., *Introduction to Middle Eastern Law*, s. 249-250.

¹⁴ NASIR, J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, s. 15.

I po rozpadu Osmanské říše byl v Iráku zákoník *Medželle* uplatňován, roku 1921 však došlo k menší úpravě. Otázky osobního statusu týkající se šíitů byly přesunuty pod jurisdikci civilních soudů rozhodujících na základě *dža'farovské* doktríny, přičemž pro sunnity byly udržovány soudy šariátské aplikující doktrínu *hanafijskou*. Od roku 1923 se již šíité odvolávali na nově zformované speciální šariátské soudy aplikující doktrínu *Dža'farí*.¹⁵

3.3 Britská správa a Irácké království

Nový irácký stát vytvořený pod záštitou Velké Británie byl státem značně nehomogéním co týče etnické (Arabové, Kurdové, Turkmeni, Arméni, ..), sektářské (sunnité, šíité) i náboženské muslimové, křesťané, židé, ..) stránky. Britská správa navázala na osmanský systém, který upřednostňoval sunnitské Araby před šíity a odmítala jakoukoliv formu kurdské autonomie. Právě sunnitští Arabové představovali v Iráku elitu, neboť disponovali vzděláním, které jim bylo v době Osmanské říše poskytováno, zatímco šíité patřili většinou k chudé, venkovské třídě. Nový stát byl založen na právním systému rozlišujícím etnikum a náboženství, včetně příslušnosti k sektě.¹⁶

Britská okupace po rozpadu Osmanské říše přinesla Iráku dvojí právní systém. Venkovské obyvatelstvo se v otázkách trestních či občanských sporů řídilo vlastními kmenovými předpisy (v anglické literatuře označováno jako TCCDR = Tribal Criminal and Civil Disputes Regulation), zatímco městské obyvatelstvo podléhalo občanskému a trestnímu soudnímu řádu. Zároveň byli obyvatelé měst podřízeni i šariátským soudům fungujícím paralelně. Tyto soudy byly v zemi udržovány i nadále, neboť umožňovaly podílení se na správě země vlivným a respektovaným '*ulamá'*. Islámské právo tedy bylo i přes značnou neslučitelnost se západními idejemi britské správy stále uplatňováno.¹⁷

¹⁵ NASIR, J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, s. 37.

¹⁶ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 47.

¹⁷ EFRATI, N., *Women in Iraq : Past Meets Present*, s. 52.

Roku 1925 byla na základě návrhů ústavodárného shromáždění představena první irácká ústava,^{18 19} na jejímž základě se stal Irák konstituční monarchií s králem, vládou a dvěma parlamentními komorami. Ústava rovněž nastavila rozdělení Iráčanů na „původní“ a „nepůvodní“, přičemž původními Iráčany byli sunnitě a Kurdové, zatímco šiité představovali obyvatele druhé třídy. V rámci ústavy byly oficiálně definovány tři typy soudů: civilní a náboženské soudy v městských oblastech a systém TCCDR platný ve venkovských částech země.²⁰ Otázky osobního statusu muslimů spadaly pod jurisdikci soudů rozhodujících pouze na základě islámského práva, přičemž i v rámci těchto šariátských soudů docházelo k rozdělení v souladu s ustanoveními specifickými pro každou z islámských sekt, a příslušníci náboženských menšin spadali pod své vlastní náboženské soudy. Dále bylo stanoveno, aby byl *qádí* (soudce) ustanoven ze sekty majoritní v dané oblasti. Civilní a náboženské soudy fungovaly souběžně, nicméně civilní soudci byli stále více považováni za dostatečně kompetentní v rámci otázek osobního statusu a byli tak preferováni před *fuqahá'* (experty na islámské právo a jurisprudenci). Přesto existence náboženských soudů přinesla mnoho kritických hlasů požadujících, aby byly veškeré záležitosti tohoto právního odvětví souzeny podle soudů občanských. Když o rok později přijalo Turecko švýcarský občanský zákoník a občanské soudy začaly být upřednostňovány před soudy šariátskými, představovalo Turecko pro irácké zastánce změn ideál vhodný následování. I přesto však Britové na žádné návrhy o změnách nepřistoupili, neboť dle nich nereflekovaly názor celé společnosti, ale spíše intelektuální vrstvy obyvatelstva a žen.²¹

Právě ženy začaly v době britské správy zakládat hnutí na podporu ženských práv. Především 50. léta 21. století lze označit za počátek kampaní ženských hnutí usilujících o sociální, ekonomickou a politickou rovnost. V této souvislosti se jednalo zejména o požadavky na reformu legislativy týkající se odvětví soukromého práva, zrušení TCCDR a reformu ústavy. Nejvýznamnějšími hnutími byla Irácká ženská unie (الاتحاد النسائي العراقي – al-itthád an-nisá'í al-'iráqí) a Liga na obranu ženských práv (رابطة الدفاع عن حقوق المرأة – rábita ad-difá' c'an huqúq al-mar'a), a jejich dvě přední zástupkyně Nazíha al-Dulajmí a Sabíha aš-Šajch Dáúd. Poté co došlo

¹⁸ JAWAD, S., The Iraqi constitution: structural flaws and political implications, s. 6.

¹⁹ Anglická verze ústavy k nahlédnutí: https://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilDocs/C-49-1929-VI_EN.pdf.

²⁰ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 49-52.

²¹ EFRATI, N., *Women in Iraq : Past Meets Present*, s. 55-56.

roku 1954 ke zvýšení represí vlády vůči opozici, bylo mnoho společností odstraněno a unie zakázány, zintenzivnila ženská hnutí kritiku vlády. Kritika byla směřována na mimoměstsky udržovaný systém TCCDR, jenž odrážel neangažovanost státu v otázkách osobního statusu. Tento krok lze označit za prvotní posun vedoucí ke kodifikaci práva osobního statusu, který nedělal rozdíly mezi obyvateli venkova a města.²²

Jak již bylo zmíněno výše, osmanský zákoník *Medželle* platil v Iráku i v období britské správy a byl nahrazen až roku 1951.²³ Nový irácký občanský zákoník, který vstoupil v platnost o dva roky později, vycházel především z egyptského občanského práva,²⁴ protože se na jeho návrhu z velké části podílel Abd ar-Razzáq as-Sanhúrí, egyptský právník s francouzským vzděláním. Kromě vlivu egyptského práva byl zákoník inspirován i osmanskou legislativou, včetně *Medželle*, a právem islámským. Výsledkem tak bylo vytvoření syntézy islámského a západního práva, přičemž dualita pramenů byla téměř nepostřehnutelná.²⁵

3.4 Nová Irácká republika

Nová irácká republika v čele s Abd al-Karím Qásimem, jež byla ustanovena po vojenském puči roku 1958, byla charakterizována posílením městské, moderní střední třídy a zpochybňováním kmenové a náboženské moci. Především tři opatření, ke kterým na počátku republiky došlo, měla zásadní roli v oslabení feudalismu a tribalismu: zrušení TCCDR, pozemková reforma a kodifikace rodinného práva.²⁶

Jak vyplývá z předchozí podkapitoly, tradiční náboženské soudy měly do roku 1959 zásadní roli v oblasti personálního statusu, přičemž existovaly speciální soudy pro sunnity, šíity a náboženské menšiny. Přesto však byly zákony této právní oblasti značně nejednotné a existovaly mnohé rozdíly napříč sektami.²⁷ Z tohoto důvodu zaznívaly hlasy požadující kodifikaci, na což

²² ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 56-61.

²³ ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 543.

²⁴ MACHLIS, E., *Shi'i Sectarianism in the Middle East: Modernisation and the Quest for Islamic Universalism*, s. 163.

²⁵ UNRUH, J.; WILLIAMS, R., *Land and Post-Conflict Peacebuilding*, s. 210.

²⁶ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 61-62.

²⁷ BROWN, N., *Debating Islam in Post-Baathist Iraq*, s. 5.

reagovali především šíitští a sunnitští *'ulamá*, neboť by takovýto krok vedl k upřednostnění civilních soudů a mohl by zmenšit jejich dosavadní pravomoce.²⁸ Náboženským vůdcům se do té doby dostávalo značného respektu především v otázkách rodinného práva, kdy vystupovali jako rozhodčí sporu.²⁹ Iráčtí reformisté si nicméně zřejmě velmi dobře uvědomovali, že jakékoliv změny, ke kterým dojde, nesmí být unáhlené, protože by mohly být Iráčany snadno odmítnuty. Jako příklad mohlo posloužit Turecko, jehož modernizační reformy iniciované Atatürkem nebyly plošně úspěšné. Dalším příkladem bylo Tunisko, ve kterém bylo právo osobního statusu kodifikováno roku 1956. V tomto případě se však rodinné právo dostalo zcela z dosahu islámské tradice.³⁰

Návrh práva osobního statusu byl přijat již roku 1947 Výborem pro justiční záležitosti irácké poslanecké sněmovny, byl však předmětem diskuzí po dalších 12 let³¹ a stále odkládán. Z části to bylo jistě způsobeno změnou vlády a volbou nové sněmovny, hlavní důvod však představovala náboženská opozice, zejména představitelé sekty *ithná 'ášarija (madhab Dža'farí)*. Původní návrh čítal 177 článků, z něhož bylo 91 aplikováno na všechny irácké muslimy bez rozdílu sekty, zatímco zbylých 86 z části nebo v rámci celého článku rozlišovalo mezi sunnity a šíity.³² V roce 1958 byla ustanovena komise, jež měla prostudovat dosavadní návrhy na právo osobního statusu³³ a o rok později bylo i přes odpor některých islámských učenců kodifikováno (Personal Status Law No. 188 of 1959), publikováno v *Iraqi Gazette* a přineslo s sebou několik podstatných změn:

- TCCDR³⁴ a šariátské soudy byly zrušeny, nahrazeny však byly státními soudy pro muslimy a nemuslimy³⁵
- došlo k vytvoření jednotného práva osobního statusu pro sunnity i šíity

²⁸ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 68.

²⁹ ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 546-547.

³⁰ RASSAM, A., *Revolution within revolution? Women and the state in Iraq*, s. 93.

³¹ COULSON, N. J., *A History of Islamic Law*, s. 104.

³² ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 542-543.

³³ AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 71.

³⁴ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 62.

³⁵ BEZOUŠKOVÁ, L., *Islámské rodinné právo se zaměřením na právo manželské*, s. 67.

- narozdíl od od právníků se již neočekávalo využívání vlastního úsudku v rozhodování, ale ve většině případů pouhá aplikace vhodného zákona³⁶
- ustanovení nového kodifikovaného zákoníku se vztahovalo na všechny jedince s výjimkou těch, kteří jsou od nich osvobozeni na základě speciálního zákona, tedy nemuslimy³⁷

Nový zákoník také od původních návrhů prošel jistými úpravami. Za prvé byl o poznání kratší, což znamenalo, že v některých situacích mohla chybět právní úprava a stále tak existoval jistý prostor umožňující soudci užití vlastního uvážení. Za druhé přinesl mnohem odvážnější inovace a za třetí eliminoval rozdíly mezi sunnity a šíity.³⁸ Nutno zdůraznit, že výsledná kodifikace nebyla v rozporu s šariátskými principy a byla inspirována interpretacemi různých *madhabů* (právních škol) sunnitské i šíitské právní vědy. Přesto však došlo odsunutí šariátských limitů a zároveň dosáhnutí několika změn, které vedly ke zlepšení pozice žen³⁹ a tento posun byl patrný v mnoha oblastech jak ukáže následující kapitola, mapující nejvýznamnější ustanovení. K zrovnoprávnění žen a mužů v oblasti rodinného práva sice nedošlo, bylo však docíleno větší bilance. Rozhodně lze konstatovat, že tato kodifikace znamenala výrazný posun v oblasti práva žen v rámci rodinného práva a mohla být ve své době považována v oblasti Blízkého východu za velmi pokrokovou.⁴⁰

3.5 Kodifikace rodinného práva

Obecná ustanovení zákoníku č. 188 z roku 1959 uváděla, že v případě nenalezení vhodného legislativního textu je možno vydat rozhodnutí s použitím relevantních šariátských

³⁶ BROWN, N., *Debating Islam in Post-Baathist Iraq*, s. 5.

³⁷ AL-MAHMOOD, M., *The Judiciary in Iraq: The Path to an Independent Judiciary and Modern Court System*, část 1, kap. 3.

³⁸ ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 544.

³⁹ BROWN, N., *Debating Islam in Post-Baathist Iraq*, s. 5-6.

⁴⁰ INSTITUTE FOR INTERNATIONAL LAW AND HUMAN RIGHTS, *Women and the Law in Iraq*, s. 96.

principů.⁴¹ Článek dva vymezoval platnost zákoníku pro všechny Iráčany s výjimkou těch, kteří jsou osvobozeni na základě speciálního práva.⁴²

Manželství – První článek definoval manželství jako smlouvu mezi mužem a ženou, jejímž cílem je vytvoření pouta pro společný život a splození potomků.⁴³ K uzavření manželské smlouvy mohlo dojít pouze tehdy, pokud druhá strana přijala nabídku strany první.⁴⁴ Na základě pátého článku byla manželská smlouva platná, jestliže byly veškeré právní podmínky splněny oběma stranami, nebo těmi, kdo jedná jejich jménem.⁴⁵ Jinými slovy bylo tedy dáno právo uzavřít smlouvu o manželství místo ženy i opatrovníkovi, ve většině případů otci či bratrovi.⁴⁶ Důležitým bodem bylo stanovení minimální věkové hranice 18ti let pro uzavření manželství,⁴⁷ což mělo za cíl snížit počet dětských nevěst.⁴⁸ Se soudním rozhodnutím však mohla být na základě žádosti mladistvého, za jistých podmínek a se souhlasem zákonného zástupce, oddána i osoba starší 16 let. Za předpokladu, že opatrovník takovýto souhlas neudělil, bylo pravomocí soudce sňatek povolit.⁴⁹ Došlo také k značnému omezení polygamie. Článek 1 uváděl, že manželství s více než jednou ženou není povoleno. Jedinou výjimkou byla autorizace polygamního sňatku *qádím* (soudcem) a to za předpokladu splnění dvou podmínek. Za prvé musel být muž schopen prokázat dostatečné finanční prostředky, za druhé musel být prokázán legitimní zájem. Polygamní manželství mohlo být rozhodnutím soudce zamítnuto i v případě, že by mohl být porušen princip spravedlnosti mezi manželkami. Z toho vyplývá, že výhradně soudce byl oprávněn vydat konečné rozhodnutí, zda bude žádost muže o sňatku s další ženou schválena či zamítnuta. Pokud by k uzavření polygamního sňatku došlo i přes výše stanovené podmínky, byla osoba porušující zákon odsouzena k odnětí svobody v maximální době jednoho roku či musela zaplatit pokutu v hodnotě nepřesahující 100 dinárů, v některých případech mohly být uplatněny oba tresty.⁵⁰ Článek 10 uzákonil nutnost registrování manželského svazku u

⁴¹ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 1, *Global Justice Project: Iraq*.

⁴² *Ibid.*, Art. 2.

⁴³ *Ibid.*, Art. 3.

⁴⁴ *Ibid.*, Art. 4.

⁴⁵ *Ibid.*, Art. 5.

⁴⁶ EFRATI, N., *Women in Iraq : Past Meets Present*, s. 60.

⁴⁷ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 7, *Global Justice Project: Iraq*.

⁴⁸ EFRATI, N., *Women in Iraq : Past Meets Present*, s. 161.

⁴⁹ ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 551.

⁵⁰ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 1, *Global Justice Project: Iraq*.

příslušného soudu spolu s doložením prohlášení uvádějící totožnost a věk obou účastníků smlouvy, hodnotu *mahr* (věna), dále potvrzení o absenci jakékoliv právní překážky k manželství a lékařskou zprávu potvrzující, že žádný z partnerů není přenašečem infekční nemoci a rovněž nemá žádné jiné zdravotní problémy.⁵¹ K povolení manželského sňatku bylo nutné, aby nebyla žena muži právně zakázána.⁵² K tomuto se dále vyjadřovaly články vyjmenovávající příklady manželství, která nebyla povolena (například na základě příbuzenského vztahu či příbuzenství po mléce).⁵³ Bylo umožněno uzavření manželství muslima s ženou jiného náboženství, pokud spadala do kategorie *ahl al-kitáb* (Lid knihy), muslimské ženě však možnost manželství s nemuslimem nebyla dána.⁵⁴

Manželská práva a ujednání – První sekce týkající se *mahr* formulovala právo manželky na věno stanovené ve smlouvě. Jestliže nebylo ve smlouvě uvedeno, měla manželka obdržet věno odpovídající věnu jiných žen jí rovnocenných. V situaci, kdy obdržela snoubenka peníze jako část věna, ale ke sňatku nakonec nedošlo z důvodu úmrtí či rozhodnutí jednoho z nich, měla být finanční částka vrácena, případně jiným způsobem kompenzována.⁵⁵ Článek 20 hovořil o možnostech splacení *mahr*. To mohlo být vyplaceno okamžitě, po odložení nebo splaceno postupně. Doba splatnosti přestala být dle zákona platná v případě úmrtí či rozvodu.⁵⁶ Dalšími ustanoveními bylo dáno manželce právo na celé smlouvené věno za předpokladu konzumace manželství či úmrtí druhá, v případě rozvodu nebo před konzumací měla právo na polovinu.⁵⁷

Zánik manželství – Tato kapitola definovala tři druhy rozvodů. *Taláq* (zapuzení), tedy jednostranný rozvod, jenž je možný pouze ze strany muže, dále rozvod soudní a třetí typ představoval *chul'* (dobrovolné odloučení).⁵⁸ Bylo popsáno několik okolností, za jakých nemohl být *taláq* právně přijat. Jednalo se například o stav opilosti, nepřičetnosti nebo pokud nebyl člověk schopen racionálního uvažování kvůli nemoci či hněvu.⁵⁹ Dle článku 37 byl umožněn

⁵¹ ANDERSON, J. N., A Law of Personal Status for Iraq, s. 551.

⁵² Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 12, *Global Justice Project: Iraq*.

⁵³ *Ibid.*, Art. 14-16.

⁵⁴ *Ibid.*, Art. 17.

⁵⁵ *Ibid.*, Art. 19.

⁵⁶ *Ibid.*, Art. 20.

⁵⁷ *Ibid.*, Art. 21.

⁵⁸ CHERLAND, K., The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq, s. 74.

⁵⁹ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 35, *Global Justice Project: Iraq*.

rozvod z manželovy strany vyslovením tří zapuzení, přičemž jejich vyslovení naráz se stále počítalo jako jedno.⁶⁰ Samotný *taláq* se dále dělil na několik druhů. Jejich vyjmenováním se zabýval následující článek. Prvním typem byl odvolatelný *taláq*, který umožnil manželovi vrátit se bez nutnosti smlouvy k bývalé manželce během stanovené doby *idda*. Jako neodvolatelný *taláq bá'in bajnúnatun sughra* (طلاق بائن بينونة صغرى) byl označen druhý typ, jenž rovněž nabízel možnost znovuzavření manželství s bývalou manželkou, podmínkou však bylo sepsání nové smlouvy. Pouze po třech rozvodech, ke kterým došlo zapuzením, nebo vypršením doby *idda* bylo muži znemožněno dřívější vztah obnovit *talaq bá'in bajnúnatun kubra* (طلاق بائن بينونة كبرى).⁶¹ Byla dána rovněž podmínka, zahájit v případě rozvodu zapuzením soudní řízení v rámci šariátského soudu a řídit se jeho rozsudkem. Jestliže tak nemohlo být učiněno okamžitě, muselo dojít k oznámení šariátskému soudu během doby *idda*.⁶² Pokud existovala mezi manžely neshoda, zahájil soud šetření, případně určil dva arbitry, v případě odlišných názorů arbitry tři. Součástí tohoto článku byl i výčet řešení odloučení s ohledem na věno.⁶³ Také žena mohla na základě různých důvodů požadovat rozvod skrze soudní řízení. Těmito důvody bylo uvěznění manžela po dobu více než tři let, opuštění manželky trávající déle než dva roky bez zákonného důvodu, nekonzumace manželství ze strany muže během dvou let ode dne uzavření manželské smlouvy, impotence, odpor vzbuzující nemoc manžela, neplodnost, neschopnost přispívání na výživné za více než 2 měsíce. Mimo to byla důvodem i absence nebo uvěznění na dobu přesahující jeden rok. Žena měla rovněž právo požádat o rozvod v době před konzumací manželství. V takové situaci uznal soudce rozvod platným poté, co bylo manželovi navráceno celé věno včetně výdajů prokazatelně vynaložených v rámci manželského svazku.⁶⁴

Jak bylo zmíněno výše, mohlo být rozvodu dosaženo také skrze tzv. *chul'*. Narozdíl od *taláqu* byl ale iniciován ženou nebo šlo o vzájemnou dohodu.⁶⁵ Na základě článku 46 byl

⁶⁰ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 37, *Global Justice Project: Iraq*.

⁶¹ *Ibid.*, Art. 38.

⁶² ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 554.

⁶³ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 43, *Global Justice Project: Iraq*.

⁶⁴ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 75.

⁶⁵ AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 123.

považován za rozvod neodvolatelný a stanovil povinnost ženy poskytnout manželovi kompenzaci, která měla být zhruba ve výši vyplaceného věna.⁶⁶

Čtvrtá kapitola upravovala rovněž dobu *idda* tzn. období, během kterého by měla žena zůstat svobodná.⁶⁷ Tuto dobu musela žena dodržet ve všech případech ukončení manželského svazku i v případě manželova úmrtí, dokonce i když k němu došlo před naplněním manželství.⁶⁸ V textu článku 48 zabývající se stanovení délky *idda* si lze ve třetí sekci povšimnout aplikace doktríny *Džācfarī*, jež předepsala *idda* pro vdovu na dobu 4 měsíců a 10 dní a v těhotenství 4 měsíce či do doby porodu. Naproti tomu čtvrtá sekce, hovořící o nutnosti dodržení *idda* i ve chvíli, kdy došlo během této doby k úmrtí manžela, byla v ovlivněna doktrínou *Hanafī*. Doktrína *Hanafī* byla upřednostněna před doktrínou *Džācfarī* také v posledním článku čtvrté kapitoly, dle něž započala *idda* ihned po rozvodu, odloučení nebo smrti a to i za předpokladu, že nebyla žena s rozvodem či smrtí obeznámena.⁶⁹

Opatrovnictví – Co se opatrovnictví týče, měla žena povinnost kojit svého potomka, přičemž jedinou výjimkou bylo její onemocnění.⁷⁰ Podmínky upravující délku opatrovnictví následovaly doktrínu *Hanafī*. Matce bylo dáno právo na péči o syna do sedmi let věku, o dceru do devíti,⁷¹ nebo mohl být věkový limit soudem prodloužen.⁷² Jestliže nastal mezi druhem a družkou rozpor ohledně této doby, bylo uplatněno rozhodnutí soudce, jež byl zároveň povinen přihlídnout k zájmu dítěte.⁷³ Ženě bylo navíc na základě článku 57 povoleno pokračovat v opatrovnictví potomka i poté, co se opětovně vdala.⁷⁴

Bylo definováno několik případů, které vedly k ukončení opatrovnictví. Těmito případy byla mimo jiné smrt dítěte, zmizení opatrovníka, jeho nezájem, akceptování jeho rezignace či

⁶⁶ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 46, *Global Justice Project: Iraq*.

⁶⁷ NASIR, J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, s. 137.

⁶⁸ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 47, *Global Justice Project: Iraq*.

⁶⁹ Ibid., Art. 48 nebo ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 556.

⁷⁰ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 55, *Global Justice Project: Iraq*.

⁷¹ AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 169.

⁷² EFRATI, N., *Women in Iraq: Past Meets Present*, s. 72.

⁷³ ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 557.

⁷⁴ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 76.

ukončení kompetence k opatrovnictví.⁷⁵ Součástí osmé kapitoly, třetí sekce, bylo rozpracování situací vedoucích ke zbavení opatrovníka své funkce.⁷⁶

Výživné – Většina textů týkajících se výživného představovala více méně kodifikaci již existujícího, tradičního práva,⁷⁷ ponechávající muži zodpovědnost v rámci rodinných financí.⁷⁸ Manželka byla oprávněna vyžadovat od manžela výživné od chvíle přijetí smlouvy. To platilo i v situaci, kdy i nadále bydlela v domě svých rodičů. Pouze pokud by zamítla žádost manžela o přestěhování, bylo by jí právo požadovat výživné odebráno.⁷⁹ Odmítnutí bylo ale považováno za oprávněné, jestliže neobdržela *mahr* nebo neměla ze strany muže dostatečnou finanční podporu.⁸⁰ Výše příspěvků byla odvozena od finanční situace páru⁸¹ a mohla být kdykoliv změněna.⁸²

3.6 Režim Ba^cth

První převrat strany Ba^cth roku 1963 představoval počátek útlumu ve vývoji rodinného práva směřujícího do té doby ke zlepšení pozice žen. První změnou, ke které došlo, byla úprava týkající se polygamie. Limity polygamie, jež byly definovány v kodifikovaném právu roku 1959, byly sice i nadále zachovány, avšak nová doložka hovořila o možnosti uzavření polygamiího manželství mimo soud, čímž vlastně zlegitimnila do té doby nezákonný postup. V této době také docházelo k potlačování ženského aktivismu, leckdy velmi násilně a mnoho organizací tak působilo v ilegalitě.⁸³

Za nové vlády strany Ba^cth, která se ujala moci roku 1968, vznikla oficiální Všeobecná federace iráckých žen, anglickou zkratkou GFIW (الاتحاد العام لنساء العراق – al-ittihád al-^cám li-nisá' al-^ciráq), která byla pevně spojena s vládoucí stranou. GFIW dokázala také vstřebat všechny

⁷⁵ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 82, *Global Justice Project: Iraq*.

⁷⁶ Ibid., Art. 84.

⁷⁷ ANDERSON, J. N., *A Law of Personal Status for Iraq*, s. 552.

⁷⁸ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 74.

⁷⁹ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 23(1), *Global Justice Project: Iraq*.

⁸⁰ Ibid., Art. 23(2).

⁸¹ Ibid., Art. 27.

⁸² Ibid., Art. 28(1).

⁸³ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 71.

ženské spolky a dostat je tak pod státní kontrolu.⁸⁴ Tato federace byla důležitým prvkem ve státním úsilí o rozvoj, které chápalo ženy jako jeho základ a snažila se zvýšit povědomí o problematice rovných práv, díky kterým by již nebyly ženy vnímány jako druhořadé, k čemuž nadále kvůli feudální a kmenové mentalitě docházelo. Všeobecná federace iráckých žen se zasazovala o zlepšení pozice žen, vždy však zároveň zdůrazňovala, že jedinou cestou ke zlepšení podmínek žen v Iráku je být členem v institucích strany Ba^ʿth,⁸⁵ což také souvisí s tím, že členkou GFIW se mohla stát každá žena starší 18 let sympatizující s vládní stranou. Jejími hlavními body byla kooperace s mezinárodními ženskými organizacemi a prosazování lepšího postavení ženy. K tomuto účelu sloužila především média, ale také semináře a přednášky.⁸⁶ Roku 1975 byl od členek federace předložen návrh na reformu rodinného práva. Zákoník z roku 1959 byl ženskými aktivistkami vnímán jako nedostatečný a rovněž zpátečnický poté, co došlo roku 1963 k jeho úpravě. Poukazovaly na problematiku nucených sňatků,⁸⁷ odsuzovaly polygamii, požadovaly zvýšení minimálního věku pro uzavření manželství z 18 na 19 či 20 let a zrušení opatrovnictví muže (za svobodna otce) nad ženou. Cílem kritiky se stal i rozvod, jehož dosáhnutí ze strany ženy bylo velmi obtížné a tak spíše docházelo k upřednostňování setrvání v nevyhovujícím manželství, což bylo ale také zapříčiněno postojem společnosti k rozvedeným ženám.⁸⁸ Vedle oficiálního ženského hnutí došlo krátce po roce 1968 též k vytvoření opozičních politických stran, které zastávaly opačný postoj. Zejména šíitské strany Da^ʿwa (الدعوة الإسلامية) a Džamá^ʿat-ul-^ʿulamá^ʿ (جماعة العلماء) vznikly jako reakce na rostoucí sekularistické tendence a ze stejného důvodu kritizovaly zákoník o osobním statusu z roku 1959.⁸⁹

Roku 1978 doznalo právo osobního statusu změn, korespondujících opět se sunnitským i šíitským právem. V případě rozvodu byla matkám umožněna péče o děti do 10. roku, přičemž doba mohla být případně se souhlasem soudu prodloužena až do 15. roku dítěte (tento krok znamenal významný posun, neboť do té doby byla věková hranice 7 let pro chlapce a 9 let pro

⁸⁴ ISMAEL, T. Y.; ISMAEL, J. S., *Iraq in the Twenty-First Century: Regime Change and the Making of a Failed State*, kap. 7 (Women under the Ba^ʿth regime).

⁸⁵ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 88, 90.

⁸⁶ INGRAMS, D., *The Awakened Woman in Iraq*, s. 111.

⁸⁷ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 82.

⁸⁸ ROHDE, A., *State-Society Relations in Ba^ʿthist Iraq: Facing Dictatorship*, kap. 4.

⁸⁹ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 80.

dívky). Poté byla dítěti dána možnost rozhodnout se, v čí péči chtělo být. Co se rozvodu týče, představila reforma rozšíření podmínek, za jakých mohla žena o rozvod požádat⁹⁰ a rozšíření podmínek limitujících započatí polygamního vztahu.⁹¹ Nucené sňatky byly na základě článku 9 zakázány a takováto smlouva byla považována za neplatnou, pokud nebylo manželství konzumováno. V případě porušení zákona, bylo pro osobu příbuznou v linii přímé v prvním stupni vyměřen trest odnětí svobody na dobu maximálně tří let včetně splacení pokuty, v případě osoby, jež nebyla přímo příbuzná, byl stanovena doba od tří do deseti let.⁹² K článku deset byl přidán paragraf, který stanovil minimální sazbu 6 měsíců (maximálně však 1 rok) pro muže, jež neuzavřel manželskou smlouvu v přítomnosti soudního dohledu. Další alternativou byla finanční pokuta v maximální výši 1 000 dinárů (minimálně však 300). Větší postih byl uplatněn na základě zjištění o započatí mimosoudního manželství, pokud byl již muž ženat. V takovém případě byl uložen trest odnětí svobody ve výši minimálně tří let, nepřekračující však dobu pěti let.⁹³ Reforma též zrovnoprávnila sourozence (chlapce a dívky) v otázkách dědického podílu.⁹⁴ K čemu ovšem nedošlo, bylo zvýšení věkové hranice pro vstup do manželství. Naopak byla hranice snížena a mohlo tak k uzavření manželství dojít již ve věku 15 let v oprávněném případě pod soudním dohledem.⁹⁵ Tento krok byl zdrojem silné kritiky, neboť měly brzké sňatky za výsledek sociálně a ekonomicky nestabilní rodiny, které často nedokázaly poskytnout vhodné zázemí pro potomky. Vedle kritiky se objevovaly i názory ospravedlňující, dle kterých se jednalo o zamýšlený krok, jenž měl přimět venkovské obyvatelstvo omezit mimosoudní sňatky ve věku 9 až 11 let a zvýšit uzavírání manželského svazku od 15 věku legalizovaného soudem. Přesto však i zástupci těchto názorů upozorňovaly, že často nejsou takto mladí lidé připraveni na rodinné povinnosti a z tohoto důvodu by tak k brzkým sňatkům mělo docházet jen výjimečně.⁹⁶ Zákoník z roku 1978 byl o poznání kratší a opět dával soudcům větší právo na vlastní úsudek ve chvíli,

⁹⁰ CUNO, K. M.; DESAI, M., *Family, Gender, and Law in a Globalizing Middle East and South Asia*, s. 109.

⁹¹ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 91.

⁹² Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 9, *Global Justice Project: Iraq*.

⁹³ *Ibid.*, Art. 10(5).

⁹⁴ AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 75.

⁹⁵ ZUHUR, S., *Traveling Apart: Women's Empowerment and Public Policy in Iraq*, s. 30.

⁹⁶ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 84.

kdy neexistovalo jasné pravidlo. Lze ho též označit za radikálnější v tom smyslu, že ještě více eliminoval rozdíly mezi sunnou a šíou.⁹⁷

Dalo by se říci, že do roku 1980 byla idea liberalizace a emancipace žen silně propagována mimo jiné s cílem marginalizovat více náboženské konzervativce. Byly vydávány kulturní magazíny, například ath-Thawra či Alif Bá, prezentující myšlenku sekularizmu a modernizace často západně inspirované. Navzdory tomu se ale ženy stále nacházely v pozici mezi westernizací na straně jedné a tradicionalismem na straně druhé. Také režim, byť zastávající modernizační hodnoty, neupustil od občasných projevů vyzdvihujících ženy jako matky vychovávající děti, jimž předávají své ideologické postoje. Příkladem budiž výrok Saddáma Husajna roku 1971: „Osvícená matka, vzdělaná a liberální, přináší zemi generaci uvědomělých a angažovaných bojovníků“.⁹⁸

Během 80. a 90. let docházelo již jen k menším úpravám rodinného práva. Nicméně i tak byly některé z nich zásadní. Mnohé z těchto změn pak reagovaly na tehdejší situaci v zemi zmítanou válečným konfliktem se sousedním Íránem. V této souvislosti zmiňme úpravu z roku 1980, kdy byl k třetímu článku přidán paragraf dávající muži právo polygamiího sňatku za předpokladu, že byla potenciální manželka vdovou.⁹⁹ O dva roky později byl přijat zákon, jenž umožnil ženě požádat rozvod v případě, že byl její manžel obviněn ze „zrady národa“. Roku 1985 a též 1986 došlo k dalšímu rozšíření podmínek za jakých se mohla žena nechat rozvést. První podmínka hovořila o případě, kdy manžel opustil zemi na více než tři roky, druhá o opuštění jeho pozice na vojenské frontě. Nová ustanovení se ale dotkla i mužů, kteří byli podporováni v rozvodu se ženou, jež byla považována za tzv. *tabá'íja*, termín používaný pro Iráčany s údajným iránským původem.¹⁰⁰

Irácko-iránská válka s sebou přinesla zásadní změny a to především v pohledu na role ženy a muže, do té doby vnímaných jako partnery v budování moderního progresivního státu. Nově byl muž vykreslován jako bojovník, ochránce žen a národa, zatímco ženy byly nyní vnímány

⁹⁷ AL-HAYANI, F. A., *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law*, s. 75.

⁹⁸ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 91-93.

⁹⁹ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 3(7), *Global Justice Project: Iraq*.

¹⁰⁰ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 97.

především jako matky a jejich hlavním údělem bylo přinést společnosti co nejvíce dětí, budoucích vojáků. V posledních letech války byla dokonce vytvořena kampaň, jež podporovala ženy ve vyšší porodnosti. Postupně se tak vláda více vzdalovala od svých dřívějších postojů vedoucích k větším ženským právům a rovnosti.¹⁰¹ Dalo by se říci, že se z Iráku, jakožto relativně moderní a vysoce urbanizované země s vysokým stupněm mechanizovanosti ekonomiky, stal preindustriální stát.¹⁰²

Nejen ženská práva byla situací v zemi ovlivněna. 80. léta byla charakterizována také anti-šitskou a anti-kurdskou rétorikou, která vyvrcholila kampaní al-Anfál na severu země. Situace se ještě více zhoršila po neúspěchu Iráku ve válce v Zálivu následovaným uvalením sankcí. Zhoršení rozhodně přispělo také propojení vlády s tribalismem, jenž byl vyzdvihován jako důležitá irácká identita a fundamentalistickými náboženskými skupinami. Mnohem častěji docházelo k vraždám ze cti a zvýšil se počet polygamiálních manželství, ke kterým ženy častěji přistupovaly vzhledem ke špatné ekonomické situaci.¹⁰³

I přes odklon od progresivního zákoníku rodinného práva podepsal Irák s cílem ubezpečit svět o sekulární podobě země¹⁰⁴ roku 1986 Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW).¹⁰⁵ Tato úmluva si pomocí reforem práva týkajícího se mimo jiné manželství kladla za cíl přizpůsobení se mezinárodním standardům avšak bez ohledu na místní tradice. I přes přijetí měl tedy Irák, podobně jako jiné státy s převládající muslimskou populací, výhrady k několika článkům, které nebylo možno s odvoláním na náboženství přijmout. Dvě nejzásadnější byly spojeny s institutem manželství. Článek 15, jenž dával ženám totožná práva jako mužům ve všech občanských záležitostech včetně práva na svobodu pohybu a článek 16, na jehož základě měly ženy v porovnání s muži rovnocenná práva ve volbě sňatku a výběru chotě a stejná práva a povinnosti v rámci manželského svazku.¹⁰⁶

¹⁰¹ AL-ALI, N.; PRATT, N., *What Kind of Liberation? : Women and the Occupation of Iraq*, s. 38.

¹⁰² ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 106.

¹⁰³ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 86-87.

¹⁰⁴ RANHARTER, K., *Gender Equality & Development after Violent Conflicts: The Effects of Gender Policies in the Kurdistan Region of Iraq*, s. 83.

¹⁰⁵ CHERLAND, K., *The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq*, s. 86.

¹⁰⁶ TUCKER, J. E., *Women, Family, and Gender in Islamic Law*, s. 80.

Paradoxně začaly ženy o mnoho z pozitiv, které ženám režim Ba'ath přinesl, postupně přicházet. Po roce 1990 k tomu dozajista přispěly i Saddámovy kontakty se sousedícími islámskými státy a tradicionalisticky smýšlejícími iráckými muslimy, které měly přinést podporu válkou vyčerpané zemi. Neméně důležitý faktor taktéž představovaly Spojenými státy uvalené sankce a Saddámův program Ropa za potraviny, což zapříčinilo v Iráku zvýšení chudoby.¹⁰⁷

3.7 Irák po roce 2003

Po roce 2003 nabývala islámská rétorika v Iráku stále většího rozsahu nejen ze strany šíitů, ale rovněž z důvodu stále přežívajících kulturních vzorců.¹⁰⁸ Ženy, do té doby relativně aktivně zapojené ve veřejném sektoru, se ocitly v nejistotě a staly se oběťmi vnitrostátních rozporů. Následujících několik odstavců slouží zejména pro ilustraci a možnou komparaci moderního vývoje iráckého a kurdského rodinného práva.

Přestože se, především ze strany Spojených států, často hovořilo o důležitosti ženských práv ve společnosti, bylo brzo jasné, že jen málo nevládních organizací mělo prostředky svá slova přeměnit v realitu. Největší překážkou pro ženská hnutí byl především nárůst násilí, sektářství a bezpráví a nástup islamistických tendencí v zemi. Nemenší problém ale představovaly i ženy žijící po několik let v exilu, neboť často nebyly schopny reagovat na situaci v zemi. Ženy zapojené do těchto organizací pocházely zejména z městského prostředí střední třídy, různého etnika a náboženského prostředí. Jejich postoje na přítomnost US se různily, některé požadovaly okamžitý odchod, který by předešel možné eskalaci násilí, jiné viděly v US ochránce před terorismem a vzestupem islámských militantů. Dohromady je však spojovalo úsilí za lepší postavení žen,¹⁰⁹ přičemž velký důraz kladly na právní reformy, zejména práva osobního statusu.¹¹⁰ Avšak vzhledem k zhoršující se situaci jich mnoho opustilo zemi a našlo útočiště v severním regionu Kurdistán. Nicméně vnímáním Kurdistánu jako svobodnějšího místa a jeho

¹⁰⁷ BROWN, L.; ROMANO, D., *Women in Post-Saddam Iraq: One Step Forward or Two Steps Back?*, s. 54.

¹⁰⁸ PINA, A. D., *Women in Iraq: Background and Issues for U.S. Policy*, s. 10.

¹⁰⁹ PRATT, N.; AL-ALI, N., *Women's organizing and the conflict in Iraq since 2003*, s. 4-8.

¹¹⁰ ZUHUR, S., *Traveling Apart: Women's Empowerment and Public Policy in Iraq*, s. 25.

vůdců za důvěryhodnější oproti iráckým mělo za výsledek pouze přispění Kurdů do sektářské politiky.¹¹¹

Zvýšený konzervatismus měl roku 2003 za výsledek vydání dekretu č. 137 rušícího právo osobního statusu z roku 1959, jenž byl představen Abdel Azíz al-Hakímem a na jehož základě měli získat nad rodinným právem moc duchovní.¹¹² Odpovědí byly protesty kurdských a bagdádských žen v lednu následujícího roku. Za zmínku ale především stojí postoj šíitských žen, které představovaly protiváhu tím, že vedly v Nadžafu demonstrace na podporu zrušení rodinného práva vedoucí k návratu náboženského práva. Dekret byl nicméně kvůli silným opozičním hlasům ze strany žen, liberálů a Kurdů odvolán.¹¹³

V roce 2005 byla přijata nová irácká ústava, na jejímž základě byly regionálním správním orgánům Kurdistánu, jakožto oficiálně uznané federální oblasti, dány pravomoce pozměnit právo pro potřebu svého regionu.¹¹⁴ Nejvíce debat se vzápětí strhlo okolo článku 41, jenž zrušil stejná práva pro všechny Iráčany v rámci osobního statusu a umožnil náboženským vůdcům vydávat rozhodnutí a zasahovat do otázek manželství, rozvodu, dědictví a opatrovnictví.¹¹⁵ „*Iráčané mají právo svobodně se rozhodnout, jaké právo osobního statusu budou následovat na základě své víry, sekty, přesvědčení a volby, což je upraveno zákonem.*“¹¹⁶ Došlo tak k posunu od tendencí tehdejší strany Ba'ath zrušit mužskou autoritu v rodině a nahradit ji autoritou státní.¹¹⁷ Neméně důležitým bodem byl článek druhý, který podpořila většina Iráčanů včetně Grand Ajatolláha Alí al-Sistáního, dle něž platilo právo šaría za základní zdroj legislativy.¹¹⁸

Roku 2014 došlo k dalšímu pokusu o zrušení do té doby platného zákoníku práva osobního statusu, když islámská strana al-Fadhíla, reprezentována ministrem spravedlnosti Hassanem aš-Šimarí, představila návrh šíitského (*dža'fari*) práva osobního statusu. Stojí za

¹¹¹ PRATT, N.; AL-ALI, N., Women's organizing and the conflict in Iraq since 2003, s. 4-8.

¹¹² Iraqi Women and the National Personal Status Law – Statehood & Participation, *Heinrich Böll Stiftung*.

¹¹³ BROWN, L.; ROMANO, D., Women in Post-Saddam Iraq: One Step Forward or Two Steps Back?, s. 62.

¹¹⁴ Constitution of Iraq, *Kurdistan Regional Government*.

¹¹⁵ AL-ALI, N.; PRATT, N., Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq, s. 349.

¹¹⁶ Constitution of Iraq, *Kurdistan Regional Government*.

¹¹⁷ KAMP, M., Fragmented Citizenship: Communalism, Ethnicity and Gender in Iraq, s. 207.

¹¹⁸ ZUHUR, S., Traveling Apart: Women's Empowerment and Public Policy in Iraq, s. 9.

zmínku, že legitimita navrhnutého práva byla odvozována od ústavního článku 41. Přesto návrh vyvolal debaty v politických i sociálních kruzích a kvůli silné opozici tak k přijetí nikdy nedošlo. Jednou z nejvíce diskutovaných úprav se stalo snížení minimálního věku pro vstup do manželství z 18 na 9 let a rovněž zákaz sňatku muslima s nemuslimkou s výjimkou sňatku dočasného. I přes prvotní neúspěch byl návrh opět předložen roku 2017, tentokrát blokem Národní Aliance. Ani podruhé ale nebyl přijat a k zamítnutí se připojil i Grand Ajatolláh Alí al-Sistání.¹¹⁹ Při bližším prostudování pozměňovacího návrhu je zřejmé, že oba návrhy porušovaly mezinárodní úmluvy. Vedle úmluvy CEDAW, jež garantuje práva žen a dětí, by legalizováním sňatků od devátého roku života došlo také k porušení Úmluvy o právech dítěte, kterou Irák podepsal roku 1994. V neposlední řadě by kvůli neposkytnutí rovných práv byl v rozporu i s Mezinárodní úmluvou o občanských a politických právech a Úmluvou o hospodářských, sociálních a kulturních právech.¹²⁰

4 VÝVOJ RODINNÉHO PRÁVA V KURDISTÁNU

Již v 60. letech minulého století byla oblast dnešního Iráckého Kurdistanu, provincie Erbil, Sulajmánija a Duhok, zapojena do rebélií proti centrální vládě¹²¹ a roku 1961 dali Kurdové skrze ozbrojený odpor najevo svou touhu po autonomii. V roce 1970 bylo sice dosaženo dohody, jejíž hlavním bodem byl příslib autonomního území, avšak k jejímu naplnění nikdy nedošlo. Dvě hlavní kurdské politické strany, Kurdská demokratická strana KDP a Vlastenecká unie Kurdistanu PUK, tak dále vedly boje proti Bagdádu. Tyto boje pokračovaly až do roku 1991,¹²² kdy poskytl neúspěch Saddáma Husajna ve válce v Zálivu vhodnou příležitost Kurdům na obnovení protirežimní vzpoury. Odpovědí však bylo jen zvýšení represí proti Kurdům.¹²³ Přestože bylo toto potlačování Washingtonem zprvu zcela přehlíženo, byla zanedlouho nad kurdskou oblastí vytvořena bezletová zóna, označovaná též jako „bezpečné útočiště“ (Safe

¹¹⁹ KASIM, R., *The Personal Status Law and Political Tensions in Iraq, 1001 Iraqi Thoughts*.

¹²⁰ Iraq: Parliament Rejects Marriage for 8-Year-Old Girls, *Human Rights Watch*.

¹²¹ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 200.

¹²² MOJAB, S., 'Post-war Reconstruction', *Imperialism and Kurdish Women's NGOs*, s. 102-103.

¹²³ BENGIO, O., *Autonomy in Kurdistan in Historical Perspective*, s. 175.

Haven), jejímž záměrem bylo zabránit operacím irácké armády. Během jednoho roku byly uskutečněny volby, jejichž výsledkem bylo zformování regionálního kurdského parlamentu a vytvoření vlády.¹²⁴ Tento okamžik byl vedle budování kurdského státu charakterizován postupným otevíráním se světu, což s sebou přinášelo mimo jiné i aktivity nevládních organizací týkající se občanské společnosti, především pak ženského aktivismu.¹²⁵ Právě nevládní organizace představovaly v počátcích formování autonomie kurdského regionu hlavní pouto s okolním světem.¹²⁶

Kurdské ženy byly v bojích za kurdská práva aktivní již po celá desetiletí. S ohledem na historický vývoj však bylo jejich dlouhodobým cílem získání práva na sebeurčení, zatímco problematika genderové nerovnosti šla do té doby stranou. To se nicméně změnilo v roce 1991, kdy došlo k návratu žen žijících do té doby v exilu a vzniku nových politických organizací. Práva žen začala být stále více propagována, aktivismus byl však doménou především střední třídy městského obyvatelstva a tyto tendence se ve společnosti neseťkávaly s pochopením. Ve volbách, které se konaly roku 1992, získaly ženy pouhých pět křesel ze 105. V této době se také často dostávalo vůdčího postavení kmenovým vůdcům, což v podstatě vedlo k obnovení tribalismu.¹²⁷ Ženské zástupkyně ve vládě spolu s aktivistkami souhlasně požadovaly právní reformy v oblasti práva osobního statusu a práva trestního, neboť byly považovány za příčinu diskriminace žen.¹²⁸ Dalšími požadavky bylo zasáhnutí proti násilí páchaného na ženách, omezeným možnostem participace žen na poli veřejném a politickém a zlepšení přístupu ke vzdělávání. Po volbách roku 1992 byl občansko-společenskými organizacemi předložen návrh na změnu rodinného práva, avšak byl zcela odmítnut.¹²⁹ Nadále tak zůstávaly v platnosti irácké zákoníky rodinného, ale i občanského a trestního práva a k přijmutí nového kurdského práva

¹²⁴ MOJAB, S., 'Post-war Reconstruction', Imperialism and Kurdish Women's NGOs, s. 103.

¹²⁵ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 201.

¹²⁶ GAUTIER, G.; FRANCA, G., A Recent Story of NGOs in Northern Iraqi Kurdistan, s. 5.

¹²⁷ AL-ALI, N.; PRATT, N., Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq, s. 343.

¹²⁸ SHAMI, S., Political-Social Movements: Ethnic and Minority – Iraq, Jordan, Lebanon, Syria, s. 575.

¹²⁹ Statebuilding and Gender in the Kurdistan Region of Iraq, s. 4.

nadřazeného irácké legislativě došlo pouze v případě, že se jednalo o politicky neakceptované bačthistické právo.¹³⁰

Vnitřní boje mezi KDP a PUK, které probíhaly během let 1994-1996, měly za následek zvýšenou politizaci a rozdělení společnosti.¹³¹ Od roku 1996 je tak Kurdistan teritoriálně rozdělen na sféry vlivu KDP (provincie Erbil) a PUK (provincie Sulajmánija).¹³² K rozdělení došlo i v rámci ženského aktivismu, neboť každá stála po boku jedné z hlavních politických stran, což přetrvalo až do dnešní doby. Přesto však sehrály ženy důležitou roli, když zahájily pochod mezi Erbillem a Sulajmánijí, aby tak daly najevo svůj požadavek na usmíření obou politických stran. Napojení na určitou stranu mělo často rovněž za následek neschopnost kooperace mezi jednotlivými ženskými hnutími. Stejně tak nejevily zájem o kooperaci se svými protějšky ve zbylé části Iráku, což bylo zapříčiněno za prvé historickým utlačováním Kurdů Araby, za druhé větším přilknutím k sekularismu oproti irácké straně.¹³³ Po době charakteristické absencí či pouze náznaky spolupráce bylo roku 1998 založeno Společné centrum (Nawendî Hawbeş), jež pomohlo zastřešit nemalý počet organizací v Erbilu a Sulajmániji a vyvíjelo další nátlak ve věci úpravy iráckého trestního zákoníku a práva osobního statusu.¹³⁴ Jedním z největších problémů, se kterým se Kurdistan podobně jako Irák potýkal, byl nárůst vražd ze cti. Tato problematika však byla ze strany KDP i PUK dlouho přehlížena a změna přišla až na počátku 21. století, kdy započala reforma iráckého trestního zákoníku. Oproti dřívějšímu pojetí, kdy bylo zabití ze cti bráno jako polehčující okolnost, bylo nyní klasifikováno jako vražda.¹³⁵ V rámci rodinného práva došlo jen k menší úpravě v oblasti kontrolované PUK roku 2000, kdy Džalál Talabání podepsal rezoluci 62, dle níž mělo být polygamní manželství trestné a uložen trest odnětí svobody až na tři roky a uložena pokuta až 10 000 dinárů. Nicméně, podobně jako v případě vražd ze cti, nebylo implementováno důsledně,¹³⁶ často obcházeno a polygamní sňatky byly obyvateli žijících

¹³⁰ MALLAT, Ch., *Introduction to Middle Eastern Law*, s. 230.

¹³¹ BEGIKHANI, N.; HAMELINK, W.; WEISS, N., *Theorising women and war in Kurdistan: A feminist and critical perspective*, s. 12.

¹³² STANSFIELD, G., *Governing Kurdistan: The Strengths of Division*, s. 198.

¹³³ BEGIKHANI, N.; HAMELINK, W.; WEISS, N., *Theorising women and war in Kurdistan: A feminist and critical perspective*, s. 12.

¹³⁴ HARDI, CH., *Women's activism in Iraqi Kurdistan: Achievements, shortcomings and obstacles*, s. 49.

¹³⁵ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 50.

¹³⁶ AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 344.

v oblastech spravovaných stranou PUK uzavírány v provinciích Erbíl či Duhok.¹³⁷ Platnost zákazu polygamie však trvala pouze do roku 2005 kdy se oba administrativní celky sjednotily a začaly pracovat na zákoníku rodinného práva platného pro celý Kurdistan bez výjimek.¹³⁸

4.1 Dodatky k právu osobního statusu

Na základě irácké ústavy z roku 2005 byly regionálním správním orgánům Kurdistanu, jakožto oficiálně uznané federální oblasti, dány pravomoce pozměnit právo pro potřebu svého regionu.¹³⁹ V souvislosti s článkem 41, který vyvolal silné reakce tím, že dal jednotlivým náboženským skupinám moc nad osobním statusem, není s podivem, že se velká část aktivistek snažila o jeho zrušení, čímž by bylo umožněno pokračování unifikovaného rodinného zákoníku platného od roku 1959. V případě Iráckého Kurdistanu však vidina možnosti vlastního regionálního práva garantující zlepšení ženských práv znamenala, že aktivistky většinou podporovaly ústavu, jež zajišťovala federalismus a méně vedly diskuze ohledně článku 41.¹⁴⁰ V návaznosti na ustanovením šarii jakožto základního zdroje práva prohlásil tehdejší prezident a kurdský politik Džalál Talabání ve svém proslovu, že žádná náboženská vláda nebude nikdy akceptována.¹⁴¹ O čtyři roky později tak byl představen návrh na regionální ústavu Iráckého Kurdistanu, která znamenala pro aktivistky obhajující práva žen úspěch, neboť se jim podařilo prosadit, že narozdíl od ústavy irácké nebude v kurdské zmínka o islámu jakožto základním zdroji legislativy. Do dnešního dne však nebyla ústava ratifikována parlamentem.¹⁴²¹⁴³

Jelikož ústava nelimitovala centrální vládu v Bagdádu jako jediný subjekt kompetentní k úpravám rodinného práva, mohla kurdská vláda započít proces změny.¹⁴⁴ Tento krok byl

¹³⁷ KELI, H., *Limiting polygyny in Iraqi Kurdistan*, s. 29.

¹³⁸ MOHAMMAD, N., *Kurdish Leaders Debate Polygamy Ban*, *Institute For War & Peace Reporting*.

¹³⁹ *Constitution of Iraq, Kurdistan Regional Government*.

¹⁴⁰ AL-ALI, N.; PRATT, N., *The United States, the Iraqi Women's Diaspora and Women's 'Empowerment' in Iraq*, s. 89.

¹⁴¹ ZUHUR, S., *Traveling Apart: Women's Empowerment and Public Policy in Iraq*, s. 9.

¹⁴² AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 348.

¹⁴³ ALI, S., *MPs to talk about re-activating Kurdistan Presidency, drafting constitution*, *Kurdistan 24*.

¹⁴⁴ AL-ALI, N.; PRATT, N., *The United States, the Iraqi Women's Diaspora and Women's 'Empowerment' in Iraq*, s. 89.

opodstatněný vzhledem k rozšíření konzervativních interpretací náboženství v severním a jižním Iráku, která vyústila ve vydání dekretu č. 137, jehož cílem bylo zrušení práva osobního statusu z roku 1959. Kurdské aktivistky tedy volaly po vydání upraveného zákoníku platného výhradně pro Kurdistan a stavěly se odmítavě proti jakýmkoliv náznakům vlády dávající osobní status v soulad s islámským právem.¹⁴⁵

Předtím, než bude popsán vývoj schválení nového zákona však nejprve stručně nastiňme systém přijímání návrhů zákonů parlamentem Kurdistanu, kterým byl později kurdský zákoník práva osobního statusu přijat. Parlament se skládá z 111 poslanců a návrh mu může být předložen dvěma způsoby. První způsob znamená, že deset poslanců podepíše návrh zákona a předá ho předsedovi parlamentu, který ho poté zařadí do prvního čtení. Následně je předložen parlamentním výborům k širšímu prostudování. Druhý způsob je odlišný na svém počátku, neboť je návrh předložen parlamentu skrze vládu oficiálním dopisem adresovaným předsedovi. Dále je postup totožný.¹⁴⁶

Návrh zákona o osobním statusu byl na základě požadavků vyjádřených ženskými organizacemi sepsán a předložen Výborem pro práva žen parlamentu, který ho následně předal vládě. Navrhované změny odrážely mezinárodní dohody a též povahu kurdské komunity s cílem zajistit více rovnosti mezi mužem a ženou, avšak stále v souladu s islámským právem. Hovoříme-li o požadavcích, musíme také zmínit úlohu občanské společnosti. Kromě aktivistek byl totiž návrh vypracován i po poradě s mnohými učiteli, teology či profesory, kteří byli pozváni na workshopy a setkání v parlamentu. Návrh byl poté předán kabinetu, který zřídil zvláštní výbor s cílem hlubšího prostudování. Ve výboru byli zastoupeni profesori práva, odborníci orientující se v šariátských zákonech, aktivisti za práva žen a náboženští vůdci. Výsledkem bylo přidání či odebrání několika položek v závislosti na společenské situaci v zemi. Celý proces přijetí trval téměř dva a půl roku.¹⁴⁷ Související diskuze o změnách byla velmi živá a účastnili se jí jak akademici tak i náboženští učenci. Někteří imámové dokonce obviňovali během pátečních

¹⁴⁵ AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 348-349.

¹⁴⁶ AL-ZUBAIDI, L., *Amendments to the Personal Status Law in Iraqi Kurdistan strengthen women's rights – Statehood & Participation*, *Heinrich Böll Stiftung*.

¹⁴⁷ *Ibid.*

modliteb sekulární členy výborů z rouhání, neboť byl dle jejich názoru pozměňovací návrh v rozporu s právem šaría.¹⁴⁸ To se týkalo zejména polygamie, která však i přes velký tlak mnoha organizací nebyla zakázána, protože návrh na zákaz nebyl schválen ministerstvem pro náboženské záležitosti z důvodu, že odporuje šariátským principům. Výbor, který poté návrh znovu projednával byl z většiny tvořen kleriky a právními experty, mezi nimiž ale nebyla žádná žena.¹⁴⁹

Roku 2008 byl jako výsledek dosavadních snah přijat pozměněný zákoník práva osobního statusu platný pro region Iráckého Kurdistanu.¹⁵⁰ Důvody k přijetí upraveného práva rodinného statusu byly jasně formulovány Adnan Muftím, mluvčím Národního shromáždění Iráckého Kurdistanu: „Vzhledem k důležitosti práva osobního statusu, které přímo souvisí s jedinci, rodinou a společností, byla tato právní norma přijata za účelem rozvoje kurdské společnosti, regulace v ní převládajících rodinných a sociálních vztahů, uvědomění si spravedlnosti a rovnosti v rodinném a společenském jednání, nastolení úprav a harmonie mezi zákonem a současným občanským vývojem, odrazu úsilí organizací občanské společnosti o vytvoření a zajištění práv kurdských žen a spravedlnosti mezi muži a ženami, dvěma křídly lidského bytí v komunitě.“¹⁵¹ Nejpodstatnější úpravy tohoto zákoníku jsou zmíněny v následujících několika odstavcích.

Manželství – První změna se týkala institutu manželství, ve kterém byl kurdskou úpravou zdůrazněn princip dobrovolného rozhodnutí vedoucího k naplnění smlouvy mezi mužem a ženou, přičemž by mělo být manželství založeno na vzájemné lásce, sympatii a oboustranné zodpovědnosti. Je tak patrný jistý posun od irácké verze definující zplození potomků jako hlavní podstatu manželství.¹⁵² Co se diskutované polygamie týče, přestože k jejímu zákazu nedošlo, byly dodány některé paragrafy rozšiřující podmínky. Jednou z podmínek byl nutný souhlas první manželky se sňatkem svého manžela s druhou ženou.¹⁵³ Na základě dalších podmínek mohla manželovi jako důvod k polygamnímu manželství posloužit doložená lékařská zpráva

¹⁴⁸ KELI, H., *Limiting polygyny in Iraqi Kurdistan*, s. 29.

¹⁴⁹ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 103.

¹⁵⁰ HARDI, CH., *Women's activism in Iraqi Kurdistan: Achievements, shortcomings and obstacles*, s. 52.

¹⁵¹ Act No. 15 of 2008, Kurdistan Region Amendments of Iraqi Personal Status Law, *Kurdistan Regional Government*.

¹⁵² AL-ZUBAIDI, L., *Amendments to the Personal Status Law in Iraqi Kurdistan strengthen women's rights – Statehood & Participation*, *Heinrich Böll Stiftung*.

¹⁵³ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 103-104.

specializovaného lékařského výboru dokládající neplodnost manželky či chronickou nevyléčitelnou nemoc, jež zabraňuje sexuálnímu vztahu. Dostatek finančních prostředků zůstal podmínkou i nadále, musel však být nově prokázán úředně ověřenou dokumentací. Nově byl taktéž požadován dokument, který jasně stanovil dohodnuté podmínky spravedlivého a rovnocenného zacházení s manželkami, pokud šlo o pohlavní styk či ostatní manželské otázky. Ženě bylo zakázáno připojit k manželské smlouvě doložku, jež by manželovi zabraňovala pojmout za manželku další ženu.¹⁵⁴ Narozdíl od původního zákoníku, definovala kurdská verze rovnost muže a ženy jakožto svědků při uzavření manželského kontraktu. Dále byl přidán paragraf, který umožnil ženě zahrnout do smlouvy podmínku, dle níž mohla sama požádat o rozvod.¹⁵⁵ Co se týče minimálního věku k manželství, ke kterému mohl dát soudce souhlas, byla hranice zvýšena z 15 na 16 let.¹⁵⁶ K článku hovořícím o zákazu nuceného sňatku byl přidán dovětek, dle něž mohl být takovýto sňatek anulovaný i za předpokladu, že již bylo manželství konzumováno a v případě porušení byla maximální výše trestu pro osobu příbuznou v přímé linii zvýšena až na 5 let.¹⁵⁷

Manželská práva a ujednání – Podle původního článku číslo 33 by neměla manželka uposlechnout svého manžela v jakékoliv věci, která by byla v nesouladu s šariátskými principy.¹⁵⁸ Nová úprava však v tomto případě zvolila rovnocennější přístup a pomocí koránského textu bylo vysvětleno, že je princip podřízenosti platný i pro muže.¹⁵⁹ K další změně došlo v článku, jenž se týkal výživného. Významným krokem tak bylo poskytnutí finanční podpory z fondu sociální péče ženě, jíž manžel opustil, byl nezvěstným či ve výkonu trestu odnětí svobody a neposkytoval své manželce výživné.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Act No. 15 of 2008, Kurdistan Region Amendments of Iraqi Personal Status Law, Art. 1, *Kurdistan Regional Government*.

¹⁵⁵ *Ibid.*, Art. 3.

¹⁵⁶ *Ibid.*, Art. 5.

¹⁵⁷ *Ibid.*, Art. 6.

¹⁵⁸ Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments, Art. 33, *Global Justice Project: Iraq*.

¹⁵⁹ AL-ZUBAIDI, L., Amendments to the Personal Status Law in Iraqi Kurdistan strengthen women's rights – Statehood & Participation, *Heinrich Böll Stiftung*.

¹⁶⁰ Act No. 15 of 2008, Kurdistan Region Amendments Personal Status Law, Art. 11, *Kurdistan Regional Government*.

Rozvod – Rozvod verbální či za pomoci gest již dle znění článku 15 nebyl považován za platný.¹⁶¹ Nově přidaným paragrafem bylo též uzákoněno, že povinností kurdské regionální vlády je postarat se finálně o rozvedenou ženu, již se nedostává žádného příjmu, do té doby, než získá práci či se znovu provdá.¹⁶² Možnosti manželky k dosáhnutí rozvodu byly značně rozšířeny. Za prvé jí bylo uděleno právo požadovat rozvod, pokud se její manžel oženil s druhou ženou.¹⁶³ Za druhé bylo docíleno pokroku v rámci rozvodu *chul'*. V minulosti bylo pro ženu bez souhlasu muže téměř nemožné se rozvést. Díky upravené verzi využívající *hanafijskou* legislativu však mohla být, v případě zřeknutí se věna, rozvedena i bez souhlasu druhé strany.¹⁶⁴

Výsledkem byl, v porovnání s Irákem, mnohem sekulárněji orientovaný zákoník. Přesto však tento zásadní krok nevedl k okamžitým změnám v praxi a aplikování zákonů začalo být viditelné až ve větším časovém horizontu. Souvisejícím problémem se ukázal i nedostatečný monitoring, což mělo za výsledek případy mužských soudců, kteří se v některých situacích neřídili novým zákoníkem a neposkytovali tak genderovou rovnost a spravedlnost.¹⁶⁵ Často také docházelo k porušování kurdského práva, nicméně vzhledem k jeho aplikovatelnosti pouze v rámci regionu Kurdistánu nebylo v kompetenci Kurdské regionální vlády toto chování trestně postihnout.¹⁶⁶ Z toho vyplývá, že samo právo nemůže přinést spravedlnost, protože oficiální přijetí práva neznamena jeho realizaci v každodenním životě, které může být dosaženo skrze edukaci, zvýšení povědomí či vylepšení sociokenomických podmínek lidí.¹⁶⁷

4.2 Legislativní a jiné zásadní kroky

Kurdská regionální vláda založila několik institucí přímo vedených či podporovaných kurdskou vládou. Jednou z nich je Komise na ochranu práv žen (Women's Protection Rights

¹⁶¹ Ibid., Art. 15.

¹⁶² Act No. 15 of 2008, Kurdistan Region Amendments Personal Status Law, Art. 17, *Kurdistan Regional Government*.

¹⁶³ Ibid., Art. 18.

¹⁶⁴ AL-ZUBAIDI, L., Amendments to the Personal Status Law in Iraqi Kurdistan strengthen women's rights – Statehood & Participation, *Heinrich Böll Stiftung*.

¹⁶⁵ KAYA, Z. N., Gender and Statehood in the Kurdistan Region of Iraq, s. 9.

¹⁶⁶ A Research on Challenges Facing Iraqi Women in Obtaining Legal Rights, s. 9.

¹⁶⁷ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 51.

Committee), jež byla založena roku 2005. Je složena z 11 členů a její aktivita je patrná zejména v legislativní oblasti. Před předložením navrhované změny zákona, která je následně předmětem hlubší diskuze v parlamentu, mapují členové komise aktuální situaci, aby tak návrhy korespondovaly s reálnými potřebami. Velkou výhodou je pak dobrá spolupráce s nevládními organizacemi, které mají s problematikou ženských práv v legislativě větší zkušenost.¹⁶⁸

Roku 2010 byla zřízena Nejvyšší rada pro ženské záležitosti (High Council of Women's Affairs),¹⁶⁹ v jejímž čele stojí premiér spolu s dalšími šesti ministry¹⁷⁰ a sedmi aktivisty v otázkách týkající se žen a občanské společnosti, kteří jsou jmenováni na čtyřleté období s možností jednoho prodloužení. Spektrum úkolů rady je velmi rozmanité, pro příklad zmiňme takové aktivity, které mohou vést k dalšímu pokroku v kontextu rodinného práva. Rada usiluje o to, aby se mezinárodní smlouvy a rezoluce staly součástí zákonů a docházelo k jejich implementaci, podporuje myšlenku rovnosti žen a mužů, poskytuje poradenství pro vládní instituce, pokud jde o právní předpisy týkající se otázek žen a dále o nich zvyšuje povědomí prostřednictvím konferencí a workshopů.¹⁷¹

V roce 2011 vstoupil v platnost nový zákon o boji proti domácímu násilí, v arabsko-muslimském častu považovaný za nejkomplexnější. Dva z jeho článků zmiňovaly nucené sňatky (včetně sňatků výměnných tzv. *aš-šighár* (شغار) a sňatků nezletilých) a nucené rozvody. Kromě specifikace trestů bylo součástí i deklarování zabezpečení oběti. Úkolem ministerstva práce a sociálních věcí bylo zajistit přístřeší a ve spolupráci s ministerstvem zdravotnictví poskytnout též zdravotní péči a rehabilitaci.¹⁷²

Spolu s Populačním fondem OSN prezentovala Nejvyšší rada pro ženské záležitosti na konferenci roku 2012 Strategii boje proti násilí páchaném na ženách.¹⁷³ Dalšími dokumenty, které byly použity jako zdroj, byly mimo jiné i Všeobecná deklarace lidských práv či CEDAW. Strategický plán byl v souladu s iráckou ústavou (včetně přihlédnutí na navrhnutou ústavu

¹⁶⁸ MOHAMMED, M. A., *Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 32.

¹⁶⁹ JOLY, D.; BAKAWAN, A., *Women in Kurdistan-Iraq: issues, obstacles and enablers*, s. 965.

¹⁷⁰ Ministři financí, vzdělávání, spravedlnosti, vnitra, kultury a mládeže, práce a sociálních věcí.

¹⁷¹ KRG High Council of Women's Affairs, *Kurdistan Regional Government*.

¹⁷² JOLY, D.; BAKAWAN, A., *Women in Kurdistan-Iraq: issues, obstacles and enablers*, s. 968-970.

¹⁷³ *Ibid.*, s. 965.

kurdského regionu) a zahrnoval především ty oblasti práva, které přímo či nepřímo ovlivňují fenomén domácího násilí, tedy trestní právo, zákon o boji proti domácímu násilí a právo osobního statusu. V případě osobního statusu, jehož úprava posílila práva žen v rámci rodiny, vyvolávaly stále některé články, týkající se zejména polygamie, návrhy na změnu.¹⁷⁴

S ohledem na předchozí kapitoly můžeme argumentovat, že od 90. let minulého století, a zejména po svržení iráckého režimu v roce 2003, došlo k v regionu Iráckého Kurdistanu k významnému posunu právního statusu žen. Avšak navzdory těmto reformám a faktu, že je i v iráckém parlamentu Kurdové často prosazují, není ojedinělé, že často dochází v souvislosti s rodinným právem ke kompromisům¹⁷⁵ politických stran ve snaze připoutat i konzervativní voliče a zároveň se záležitosti dotýkající se genderu odsouvají mimo dění, aby tak mohlo dojít k vyjednávání jiných politických témat mezi kurdskou regionální vládou a centrální vládou v Bagdádu.¹⁷⁶

4.3 Role genderu a ismů

Až do roku 2003 nebyla situace kurdských žen v porovnání se zbytkem Iráku o mnoho lepší. Obrat však přišel po roce 2003, přičemž jedním z důležitých faktorů bylo nastolení relativní bezpečnosti. Dnes není pochyb o tom, že Irácký Kurdistan nabízí ženám lepší postavení ve společnosti. Ať už mluvíme o lepší situaci v rámci legislativy včetně rodinného práva či vyšší politické participace, způsobené zvýšenou kvótou pro ženy na 30% (v Iráku 25%).¹⁷⁷ Kde však hledat příčinu pokroku Kurdistanu v otázkách ženských práv?

Dalo by se říci, že mluvíme-li o postavení žen ve společnosti, sdílel Irácký Kurdistan v minulosti s Irákem stejné kulturní hodnoty. V tomto případě tak nelze vnímat rozdíly odkazem na diverzitu mezi Kurdy a Araby, přestože se tím nesnažíme tvrdit, že je Irák homogenní společností. Pokud však chceme nalézt odpověď, je nutné se místo vnitrostátního kontextu

¹⁷⁴ KRG Strategy to Combat Violence Against Women, *Kurdistan Regional Government*.

¹⁷⁵ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 49.

¹⁷⁶ AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 341.

¹⁷⁷ KAYA, Z. N., *Gender and Statehood in the Kurdistan Region of Iraq*, s. 8.

zaměřit spíše na ten vnější. V případě iráckého regionu Kurdistán je totiž zjevné, že postupné zlepšování situace žen má za cíl zvýšit jeho důvěryhodnost na mezinárodním poli, která by s sebou mohla přinést větší šanci na oficiální uznání nezávislosti země. Další důvod by mohlo též představovat uvědomování si pozitiv souvisejících s mezinárodním vlivem na kurdské domácí záležitosti.¹⁷⁸

Než přistoupíme k rozboru kurdského aktivismu, je nutné zmínit vliv několika ismů na postavení žen ve společnosti. Prvním příkladem budiž nacionalismus, který je spjat s kurdskou otázkou od nepaměti. Boj aktivistů za práva žen, který je zaměřen především na požadavky vedoucí k možnosti ženské participace ve veřejné sféře, pracovním trhu a lepšího přístupu ke vzdělání se často kryje s nacionalistickými cíly modernizace země a nedochází tak k žádnému konfliktu. Avšak jinak je tomu v případě aktivismu, jenž se snaží upozorňovat na násilí proti ženám či problematiku rodinného práva, neboť kromě nezávislosti Kurdů usilují nacionalisté i o moc nad rodinným životem.¹⁷⁹ Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, další z faktorů ovlivňující podobu rodinného práva v zemi představuje tribalismus a patriarchalismus. Neméně důležitými faktory znesnadňující vývoj této oblasti práva, které je v kontextu Iráckého Kurdistánu nutné brát v potaz, jsou však i formování nového státu a zahraniční intervence, která s sebou navíc často přináší nárůst náboženského fundamentalismu, etnicky podmíněné utlačování, militarizace, velká míra negramotnosti či socioekonomická marginalizace.¹⁸⁰ Aktivistky bojující za lepší podmínky pro ženy si tak musí být vědomy, že úpravy práva musí jít nutně ruku v ruce se změnou tradic a sociálních institucí.

5 KURDSKÝ AKTIVISMUS V OBLASTI RODINNÉHO PRÁVA A ŽENSKÉ OTÁZKY

V současné době existuje v Iráckém Kurdistánu mnoho organizací či stran, které mají problematiku rodinného práva zastoupenou ve svém programu. Jednak jsou to nevládní

¹⁷⁸ KAYA, Z. N., *Women in post-conflict Iraqi Kurdistan*, *Open Democracy*.

¹⁷⁹ AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 341.

¹⁸⁰ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 202-203.

organizace, které, jak již bylo zmíněno v úvodu čtvrté kapitoly, datují svou přítomnost v zemi již od samého počátku vzniku autonomie. Velké množství organizací je naopak napojeno na jednu z hlavních politických stran.¹⁸¹ Zaměření organizací se časem rozšiřovalo, takže zatímco na jedné straně poskytovaly ohroženým ženám potřebné služby, zastoupení u soudu a podílely se na zvyšování úrovně gramotnosti, na straně druhé se podílely na rozšiřování informací týkajících se genderového násilí pomocí seminářů či publikací a vyvíjely tlak na vládu v otázkách legislativy. Jedním z příznačných rysů byl pluralismus charakterizovaný aktivní participací žen nejen napříč celé politické spektrum, ale též spektrum sociální i přesto, že městská střední třída tvořila většinu.¹⁸²

Dalo by se říci, že až do dnešní doby korespondoval aktivismus v Iráckém Kurdistánu zejména se sekulárními myšlenkami a odpoutání se od politického islámu je tak vnímáno jako rozdílný prvek mezi stranou kurdskou a arabskou, kde hrají islámské politické strany a hnutí zásadní roli. Nelze však říci, že by v Kurdistánu neexistovala islámská hnutí lobující za ženská práva. Je jich však v porovnání se sekulárními méně a často bývají v opozici proti KDP a PUK.¹⁸³ V kontextu aktivismu v regionu Iráckého Kurdistánu musíme rovněž zmínit rozdíl mezi hlavními městy Erbilém a Sulajmánijí. Zjednodušeně by se dalo říci, že Erbil představuje více konzervativní město, zatímco společnost ve městě Sulajmánija je naopak známa jako liberálnější smýšlející. Většina organizací z provincie Erbil je jasně provládní a není lehké se setkat s kritikou kurdské regionální vlády. Sulajmánija je na druhé straně kolébkou rozmanitých politických skupin a názorů.¹⁸⁴

¹⁸¹ AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 345.

¹⁸² HARDI, CH., *Women's activism in Iraqi Kurdistan: Achievements, shortcomings and obstacles*, s. 48.

¹⁸³ AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 343.

¹⁸⁴ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 198-199.

5.1 Organizace napojené na hlavní politické strany

Hlavními politickými stranami Kurdistanu jsou míněny strany, které mají největší zastoupení v kurdsém parlamentu. Bezsporně tak můžeme jmenovat KDP a PUK, které nejenom že dnes patří v parlamentu mezi nejvýraznější, ale zároveň mají silný historický základ.

Hnutí strany KDP, Unie žen Kurdistanu (Kurdistan Women's Union), bylo založeno již roku 1952 a zapojilo se do boje za právo na sebeurčení a lidská a demokratická práva Kurdů. V současné době propaguje myšlenky KDP, lobuje za ženská práva skrze edukační projekty a snaží se omezit diskriminaci žen v patriarchální kurdské společnosti.¹⁸⁵ Tyto cíle se snaží naplnit i vydáváním novin a časopisů, jako příklad zmiňme magazín s názvem Hlas žen. Podobně jako ženské hnutí PUK je v oblasti ženských práv jeho záměrem zvýšit zastoupení žen v politice, čímž by mohlo k jakýmkoliv požadovaným změnám dojít o mnoho snadněji.¹⁸⁶

Stranu s vazbami na PUK představuje Unie žen Kurdistanu Žnán (Kurdistan Women's Union Zhinan).¹⁸⁷ Její nejvýraznější osobností je Álá Talabání, která stála za založením unie v exilu již roku 1996. Od svého návratu do vlasti pracuje na podporování kurdských žen a to zejména v souvislosti s politikou, což se jí daří i díky Centru pro posílení postavení žen, které založila v Sulajmániji. Právě větší politická angažovanost žen může pozitivně ovlivnit vývoj rodinného práva v případě, že se o něm bude v parlamentu jednat.¹⁸⁸ Rovněž jsou pod hlavičkou ženského hnutí PUK vydávány magazíny, například Tawer nebo Žján. Dále bylo natočeno několik krátkých filmů poukazujících na některé negativní postoje společnosti vůči ženám.¹⁸⁹

5.2 Organizace napojené na hlavní islámské strany

Islám měl již v minulosti největší vliv především v oblastech v blízkosti iránských hranic. Dokonce v době americké invaze byl tento region pod kontrolou radikálních wahábitických skupin jako například nejznámější Ansár al-Islám či Islámskou skupinou Alí Bápíra. Zatímco dnes

¹⁸⁵ Kurdistan Women Union, *KDP*.

¹⁸⁶ MOHAMMED, M. A., *Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 31.

¹⁸⁷ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 181.

¹⁸⁸ CABALLERO, M. C., *Dispatches from Iraq's feminist front*, *The Harvard Gazette*.

¹⁸⁹ MOHAMMED, M. A., *Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 31.

již takto radikální skupiny nemají mnoho příznivců, umírněné islámské strany se stále těší značné popularitě. Zájem společnosti stále mají i islámské ženské organizace a hnutí,¹⁹⁰ jejichž členové většinou zaujímají negativní postoj k hlavním politickým stranám, neboť jsou dle jejich názoru stále více zkorumpované.¹⁹¹ Většina těchto organizací funguje pod hlavičkou některé z islámských politických stran, která je zpravidla spravuje. V regionu Iráckého Kurdistanu jsou jednoznačně nejvýznamnějšími islámskými ženskými organizacemi tzv. Islámská unie sester Kurdistanu (Kurdistan Islamic Sisters Union), která je napojena na politickou stranu Islámská unie Kurdistanu (Kurdistan Islamic Union)¹⁹² a Organizace sester Kurdistanu (Sisters' Organization of Kurdistan) s vazbami na stranu Islámská skupina Kurdistanu (Islamic Group Party/Kurdistan Islamic Group).¹⁹³

Islámské organizace jsou sekularisty častokrát považovány za překážku, neboť jsou v jejich očích těmi, kdo v mnoha případech přispívá k porušování principu rovnosti mezi mužem a ženou před zákonem. Ve výsledku tak dle sekularistů pouze zpomalují proces, díky němuž má dojít ke zlepšení situace žen. Na druhou stranu však ani stanoviska výše zmíněných organizací k ženským právům v rámci rodinného práva nejsou jednoznačně v rozporu s názory nenáboženských organizací a při hlásání lepší vzdělanosti žen či zlepšení práva například v souvislosti s nucenými sňatky se dokonce často zaštiťují náboženskými texty. Islámské organizace navíc mají potenciál ovlivnit myšlení nejen obyvatel venkova, kde mnohdy převládá konzervativnější pojetí islámu, ale zároveň také některých konzervativněji smýšlejících věřících v městském prostředí.¹⁹⁴ Problémem tak zůstává kategorizování ženských organizací na sekulární, liberální na straně jedné a islámské, konzervativní na straně druhé. Faktem totiž je, že i přestože některé islámské skupiny zaujímají názorově svobodomyšlné postoje, nechtějí být označovány jako sekulární a to z velmi prostého důvodu. Sekularismus je totiž mnohdy chápán

¹⁹⁰ BROWN, L.; ROMANO, D., *Women in Post-Saddam Iraq: One Step Forward or Two Steps Back?*, s. 58.

¹⁹¹ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 212.

¹⁹² *Ibid.*, s. 181.

¹⁹³ *Ibid.*, s. 204.

¹⁹⁴ JOLY, D.; BAKAWAN, A., *Women in Kurdistan-Iraq: issues, obstacles and enablers*, s. 964.

jako synonymum pro ateismus a vzhledem k tomu, že členové liberálnějších islámských skupin stále náboženské hodnoty zastávají, by jim takováto nálepka mohla uškodit.¹⁹⁵

5.2 Nevládní organizace

Vedle organizací, které mají podporu od jedné z hlavních politických stran, existují také nezávislé či polonezávislé nevládní organizace. Přesto bývá jejich nezávislost sporná, neboť již dříve se zejména lokální nevládní organizace staly součástí soupeření mezi stranami KDP a PUK, které skrze ně jednaly. Vedle klientelismu byl významný i faktor náboženský či etnický.¹⁹⁶ I v současné době, přestože některé nevládní organizace trvají na tom, že se z finančního ani organizačního hlediska nespolehají na žádnou určitou stranu, mají politické strany ve správních radách nevládních organizací své zástupce a snadno tak mohou chod ovlivňovat.¹⁹⁷ Další kritika bývá na nevládní organizace mířena z důvodu krátkodobosti jejich agendy, která je často nesystematická a závislá na programu dárců. Naopak ostatní ženská hnutí kladou důraz na dlouhodobé cíle jako například změna patriarchálních vzorců ve společnosti i státě.¹⁹⁸ Jako velkou nevýhodu nevládních organizací vnímají někteří nedostatek kontaktu se samotnými kurdskými obyvateli, na které se jejich program zaměřuje.¹⁹⁹

V dubnu roku 2011 byl parlamentem Kurdistanu schválen zákon o nevládních organizacích v regionu Iráckého Kurdistanu, jenž byl reakcí na vliv nevládních organizací v otázkách rozvoje společenského a demokratického života v zemi. Účelem bylo regulování právního rámce, k čemuž měl tento pokrokový a moderní zákon přispět.²⁰⁰ Došlo tedy ke zkvalitnění a zároveň zjednodušení procesu registrace tohoto typu organizací a dále k vylepšení podmínek pro jejich finanční udržitelnost tím, že si mohly zajistit finance z široké nabídky zdrojů.²⁰¹ Zároveň ale stejného roku došlo k poklesu mezinárodních dotací pro nevládní

¹⁹⁵ ALI, Z., *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*, s. 216.

¹⁹⁶ LEEZENBERG, M., *Humanitarian Aid in Iraqi Kurdistan*, s. 41.

¹⁹⁷ HARDI, CH., *Women's activism in Iraqi Kurdistan: Achievements, shortcomings and obstacles*, s. 50.

¹⁹⁸ MOJAB, S., 'Post-war Reconstruction', *Imperialism and Kurdish Women's NGOs*, s. 113.

¹⁹⁹ *Ibid.*, s. 116.

²⁰⁰ Law No. 1 (2011) An Act for non-governmental organizations in the Kurdistan Region - Iraq, *Kurdistan Parliament*.

²⁰¹ JOLY, D.; BAKAWAN, A., *Women in Kurdistan-Iraq: issues, obstacles and enablers*, s. 972.

organizace jak v Iráku, tak v Kurdistánu v důsledku stažení amerických vojsk. Snížení finančních prostředků přišlo posléze i ze strany kurdské vlády.²⁰²

Následující řádky této kapitoly jsou věnovány některým z nejvýznamnějších a neaktivnějších nevládních organizací a jejich aktivitám v souvislosti s bojem za větší rovnost před zákonem či ve společnosti a nastíní tak jejich přínos pro kurdský region.

WADI – Německá organizace působící v Jordánsku a Iráku od roku 1992. Její aktivity zahrnují mimo jiné vzdělávací a gramotnostní programy. V rámci rodinného práva se zaměřuje především na problematiku nucených a dětských sňatků. Roku 2008 byla pod hlavičkou Wadi založena WOLA (Právní asistence pro ženy), která, jak už název napovídá, jejíž cílem bylo poskytovat ženám potřebnou pomoc v oblasti legislativy. Například za rok 2014 zajistila pro soudní řízení advokáta 122 ženám a dalším více než 400 ženám nabídla konzultaci. Stala se zároveň první organizací poskytující právní poradenství, která se soustředila jak na jednotlivé případy tak na veřejné kampaně podporující větší právní rovnost žen a mužů. Dnes již WOLA funguje plně jako nezávislá nevládní organizace.²⁰³ Díky podpoře Wadi vznikla roku 2005 i rádiová stanice Dange Nwe, jež je spravována ženami a muži znalými problematiky mladých lidí a žen v kurdské společnosti. Díky tomu vysílá stanice programy zaměřující se i na témata partnerského soužití či rozvodu. Dále se snaží poukázat na denodenní problémy, které jsou často přehlíženy. Od roku 2011 představila navíc Dange Nwe nový koncept a není tak již pouze rádiem, ale nově i centrem umožňujícím setkání aktivistů a nabízí kulturní akce a workshopy.²⁰⁴

Roku 1995 byla v Sulajmániji založena organizace Norwegian People's Aid (Pomoc norského lidu). Přestože její počáteční iniciativa mířila zejména na rekonstrukci země, přistoupila zakrátko k projektům civilním a začala tak skrze semináře a kurzy s norskými učiteli propagovat genderovou rovnost. V neposlední řadě pomáhá po boku jiných organizací s financováním projektů místních nevládních organizací, které s pomocí vlády představily nový

²⁰² KAYA, Z. N., *Gender and Statehood in the Kurdistan Region of Iraq*, s. 19.

²⁰³ The Women's Legal Assistance Organization (WOLA), *Wadi*.

²⁰⁴ "Dange Nwe" – First Community Radio in Northern Iraq, *Wadi*.

přepřacovaný studijní plán pro základní školy, jenž má dětem ukazovat pozici ženy ve společnosti v novém světle a zároveň již několikrát pomohla založit nové místní organizace.²⁰⁵

Vedle množství mezinárodních nevládních organizací můžeme v Kurdistánu nalézt i mnoho místních. Jednu z nejznámějších lokálních představuje bezpochyby organizace Asuda, která byla norskou organizací The Norwegian People's Aid založena roku 2000 jako reakce na absenci přístřeší a podobných ubytovacích zařízení jinými organizacemi než jen těmi, které jsou napojeny na politické strany v regionu. Nejprve bylo otevřeno centrum pro ženy a následně začala organizace nabízet pomoc ženám, případně s potomky, v podobě dočasného přístřeší.²⁰⁶ Mimo jiné také v případě soudního řízení pomáhá zprostředkovat neplaceného právníka.²⁰⁷

5.4 Centra pro ženská práva

Další typ aktivismu představují centra, která se soustředí na práva žen mimo jiné i v rámci rodinného práva. Jedním takovým centrem je Rewan, které slouží zejména jako centrum informační a kulturní. Aktivity centra Rewan se soustředí na čtyři oblasti, kterými jsou sexualita, legislativa, participace žen v politice a ženy v médiích. Dvakrát týdně jsou v provincii Sulajmánija distribuovány noviny, které informují ženy o jejich právech, o pozitivních účasti na pracovním trhu či finanční nezávislosti.²⁰⁸

Centrum rodinného poradenství (The Family Counselling Centre) patří v regionu mezi relativně vzácné, neboť vedle poradenství, jak už název napovídá, nabízí zároveň služby terapeutické. Disponuje tak několika dětskými psychiatry, což je přínosem nejen v případech dětských sňatků. Obecně však nabízí pomoc všem, tedy nejen dětem, ale také ženám a mužům bez věkového limitu. V současné době spravuje centrum webové stránky, pomocí nichž mohou lidé využívat poradenství zcela anonymně. Do budoucna plánuje centrum rozšířit své pole působnosti i skrze noviny a televizní vysílání. V plánu je televizní show, jejíž hosty by tvořily především lidé, ve které mají občané důvěru. Například psychologové či náboženští vůdci by tak

²⁰⁵ MOHAMMED, M. A., Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan, s. 29.

²⁰⁶ HAGBERG, M.; JONEGÅRD, K., Risk and Security for Women in Iraqi Kurdistan, s. 9.

²⁰⁷ MOHAMMED, M. A., Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan, s. 30.

²⁰⁸ HAGBERG, M.; JONEGÅRD, K., Risk and Security for Women in Iraqi Kurdistan, s. 5-6.

diskutovali na vybraná témata, mezi nimiž by se mohlo objevit i téma nucených sňatků, se kterými má centrum zkušenosti.²⁰⁹

5.5 Mediální obraz aktivismu

Média, která se v minulé dekádě stala součástí životů většiny obyvatel Kurdistánu, jsou bezesporu klíčovým hráčem v procesu změny vnímání genderových rolí a zvýšení veřejného povědomí o diskuzi kolem rodinného práva a sociální spravedlnosti.²¹⁰ Být viditelný a mít možnost reprezentace své práce představovalo cíl, který aktivisté dlouhodobě sledovali. Přestože jsou masmédiá do určité míry často ovládána či alespoň regulována kurdskou vládou, situace se oproti posledním několika letům značně zlepšila²¹¹ a co bylo dříve považováno za „soukromé“ tak díky médiím o poznání snadněji dosáhlo úrovně „veřejné“.²¹²

Dalo by se říci, že rádio má v porovnání s ostatními sdělovacími prostředky, nespornou výhodu. Má kapacitu dosáhnout až do míst s nedostatečným přístupem k jiným zdrojům médií (zejména venkovské oblasti)²¹³ a především poslouží tamnímu obyvatelstvu, které tvoří nejvyšší podíl negramotné části populace.²¹⁴ Co se tisku týče, přibýlo během posledních let několik periodik věnujících se ženským otázkám. Cílem většiny z nich je mimo jiné informovat ženy o jejich právech a možnostech, díky čemuž mohou docílit silnější pozice nejen v společnosti, ale zároveň v sektoru ekonomickém a politickém. Jiný druh periodika představuje magazín *Ženská éra* (Serdemî Jin), který nabízí poněkud odlišný přístup. Každé vydání obsahuje tři části: „Teorie a Výzkum“, „Umění, Literatura a Kultura“ a „Historie a Archiv“. Nabízí tak prostor pro prezentování kurdského akademického výzkumu a informuje o činnostech ženských organizací a jejich přínosu.²¹⁵ Nejdůležitější roli ve sdělovacích prostředcích ale bezesporu hraje televize. K jednomu z nejznámějších pořadů, které se zabývají aktuálními společenskými tématy, patří

²⁰⁹ Ibid., s. 7-8.

²¹⁰ BEGIKHANI, N., *Media, Women and Honour: Cyber Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 1.

²¹¹ MOHAMMED, M. A., *Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 36.

²¹² HARDI, CH., *Women's activism in Iraqi Kurdistan: Achievements, shortcomings and obstacles*, s. 56.

²¹³ MOHAMMED, M. A., *Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 33.

²¹⁴ *Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq*, s. 34.

²¹⁵ HARDI, CH., *Women's activism in Iraqi Kurdistan: Achievements, shortcomings and obstacles*, s. 61.

v současné době pořad *Avín žn u žján*. Programem, který vysílá kurdská Net TV, provází Avín Áso,²¹⁶ jejímiž hosty bývají i někteří aktivisté a další osoby hovořící o tématech týkajících se zejména pozice a práva žen v kontextu rodinného práva. Hosty tak byla například vedoucí organizace WOLA²¹⁷ nebo mulla Omar, který diskutoval o rozvodu z pohledu islámu.²¹⁸ Neméně důležitou roli hrají i sociální sítě. Zajímavým příkladem je například Mr. Erbil, skupina mužů, která představila svou vlastní značku oblečení. V současné době se však především díky rostoucí mezinárodní popularitě angažují i na poli ženských práv a rovnosti nejen v Kurdistanu, ale na celém Blízkém východě. Na svém instagramovém účtu tak každý týden zveřejňují vedle business žen a umělkyně i významné aktivistky a pořádají přednášky.²¹⁹

5.6 Problematika spojená s aktivismem

V souvislosti s nevládními organizacemi je možno v publikacích narazit na rozlišení mezi nimi a ženskými hnutími působícími v regionu. Narozdíl od nevládních organizací totiž ženská hnutí zastávají rozmanité postoje a vztahy k vládě, jsou často političtěji orientovaná a dávají prostor ke kritickému hodnocení zahraničního vlivu v Kurdistanu a v některých případech tak dochází k tomu, že k oslabení nebo dokonce tvrdému potlačení ženských hnutí využívá stát či vnější aktéři nevládní organizace.²²⁰ S výše zmíněným taktéž souvisí i fakt, že z důvodu kritizování regionální politiky nezískají často organizace finanční podporu od státu.²²¹ Dalším případem jsou ženské organizace se silnými vazbami na politické strany ve vládě, které jsou často spojovány s korupčním politickým systémem. Stále větší počet organizací se tak postupně distancují od politiky a důrazně se staví proti úplatkářství. I přes relativně silný aktivismus v oblasti ženské otázky a rodinného práva se navíc kurdská vláda, jakožto garant genderové rovnosti a sociální spravedlnosti, jeví jako poměrně nespolehlivá. Zdá se totiž, že se pro kurdské

²¹⁶ Evin Jin u Jyan, *Net TV*.

²¹⁷ The Women's Legal Assistance Organization (WOLA), *Wadi*.

²¹⁸ Mala Omar o Avin Aso, *FindClip*.

²¹⁹ SPANGLE, R., Meet the men of Mr Erbil, Iraq's suited-up style collective, *British GQ*.

²²⁰ MOJAB, S., 'Post-war Reconstruction', Imperialism and Kurdish Women's NGOs, s. 110.

²²¹ KAYA, Z. N., Gender and Statehood in the Kurdistan Region of Iraq, s. 16.

politiky stává spíše okrajovým tématem nejen z důvodu případné ztráty konzervativních voličů, ale zejména proto, že dávají přednost diskuzi o jiných politických tématech.²²²

Nemalý problém představují také předsudky, které se v kurdské společnosti vyskytují v souvislosti s ženami zajišťujícími ostatním potřebným ženám přístřeší. V očích některých jsou tak viděny jako ty, které odvádějí ženy z jejich domovů a vedou je cestou k prostituci. V neposlední řadě se můžou překážky týkat i samotných zaměstnanců. Z důvodu nízkých platů, které jsou některými organizacemi nabízeny, může docházet ke snižování kvality poskytovaných služeb.²²³ V souvislosti s mediální propagací ženských práv v rámci práva osobního statusu a celkové pozice žen v kurdské společnosti se některé veřejně známé aktivistky stávají také terčem útoků a to nejčastěji kybernetických, které se projevují napadáním emailových účtů či publikováním dehonestujících článků a fotografií. Obětí těchto útoků se stala mimo jiné i výše zmíněná televizní moderátorka Avín Áso či Huda Chalíl, politická aktivistka Azíma Bábolí, redaktorka Avín Ibrahím Fatah či aktivistka za ženská práva Bahár Monzír.²²⁴ Překážkou je v neposlední řadě jistě i nedostatečná spolupráce islámských organizací s organizacemi nevládními propagujícími sekulární postoje. V případě lepší spolupráce a vzájemné diskuze by tak mohlo být dosaženo kompromisů, díky kterým by případné legislativní změny v budoucnu mohly být akceptovány oběma stranami.²²⁵

6 PROBLEMATIKA SPOJENÁ S OTÁZKAMI KURDSKÉHO RODINNÉHO PRÁVA

V historii bylo manželství v tradiční kurdské společnosti, ve které hrál zásadní roli kmen, endogamní. V mimoměstských oblastech byl 20. rok chlapce běžným věkem pro svatbu, dívky byly provdávány kolem 12. roku. Od tohoto trendu bylo nicméně čím dál více opouštěno v důsledku urbanizace populace.²²⁶ Za zmínku také stojí, že kurdské ženy v historii často

²²² AL-ALI, N.; PRATT, N., *Between Nationalism and Women's Rights: The Kurdish Women's Movement in Iraq*, s. 353-354.

²²³ HAGBERG, M.; JONEGÅRD, K., *Risk and Security for Women in Iraqi Kurdistan*, s. 10.

²²⁴ BEGIKHANI, N.; GILL, A. K. a HAGUE, G., *Honour-based violence: Experiences and counter-strategies in Iraqi Kurdistan and the UK Kurdish diaspora*, s. 88.

²²⁵ MOHAMMED, M. A., *Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 47.

²²⁶ Kurd, *Encyclopædia Britannica*.

pronikaly do výsostně mužské sféry, což například dokazuje jejich aktivní účast v bojích. I to mělo možná vliv na dnešní postavení ženy v kurdské společnosti, které, i když není srovnatelné s postavením žen na západě, patří v porovnání se zbytkem muslimského světa mezi jedna z nejlepších. Co se tradiční role muže a ženy v manželství týče, je zajímavé poukázat na kurdskou terminologii, konkrétně sloveso „vdát se /oženit se“, která jejich odlišné role odráží. Sloveso v ženském rodě (*merd krđn*) může být jednoduše přeloženo jako „vzít si muže/vdát se“, nicméně pro sloveso v mužském rodě se používá termínu (*žn henán*), tedy doslova „přinést ženu“. Tento příklad tak demonstuje tehdejší způsob, kdy žena po svatbě opustila dům své rodiny a odešla do domu svého manžela.²²⁷ V poslední době je kurdská společnost stále více ovlivňována hodnotami v postupně se modernizujícím prostředí a mnoho tradic není bráno v potaz. Přesto má však v dnešní době patriarchismus a hierarchická struktura silný vliv na status manželství, které je zároveň, stejně tak jako dříve, považováno stále za jednu z nejdůležitějších událostí v životě jednice. Zároveň se i nadále v regionu Iráckého Kurdistanu setkáváme s porušováním legislativy a s tím souvisejícím omezováním práv jednotlivých subjektů práva nebo s akceptováním jevů, které nejsou v souladu s představami sekularizované části obyvatelstva.

6.1 Nucené sňatky

Nucený sňatek je široce definovatelný pojem. Na základě vymezení termínu studií Rady Evropy vydané roku 2005 zahrnují např. manželství sjednaná, tradiční či zvyková, dětská nebo manželství pro osobní prospěch a váženost.²²⁸ Konkrétně tyto typy jsou v kontextu Iráckého Kurdistanu nejčastější. Největší důraz bude nicméně kladen na problematiku brzkých/dětských sňatků, kterou bude mapovat tato podkapitola. Zatímco totiž globálně nucených sňatků ubývá, v případě Iráku je situace opačná.

Nucené sňatky ve většině případů týkají osob mladších 18 let a často jsou tak v publikacích dětské a nucené sňatky brány jako synonyma. Jako dětské sňatky jsou označována manželství započatá v době, kdy minimálně jedna osoba nedovršila věk 18 let, přičemž se častěji

²²⁷ KELI, H., *Limiting polygyny in Iraq Kurdistan*, s. 9-10.

²²⁸ GILL, A. K.; ANITHA, S., *Forced Marriage : Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective*, s. 5.

týká dívek. Do sňatků nucených bývají zařazovány především z toho důvodu, že vzhledem k nevyzrálosti a nedostatku informací, jsou děti často do manželství nuceny a ojedinělým případem není ani jejich zastrašování či použití fyzické síly.²²⁹ Rozhodně také nemůže být pochyb o tom, že se jedná o silné porušování lidských práv v rámci mezinárodních dohod,²³⁰ z nichž mnohých je Irák součástí.

Důvodů, které vedou v prostředí Iráckého Kurdistanu k nuceným sňatkům, existuje několik. V první řadě jde o výsledek tradic či kmenové kultury, což je patrné především v mimoměstských oblastech. Jednou z těchto tradic je tzv. *žn be žn* (žena za ženu), která spočívá v domluvení sňatku předem mezi jednotlivými kmeny. Důvodem pro takto sjednaná mezikmenová manželství je zejména možnost vyhnout se vyplacení věna. Příčinu však můžeme též hledat ve vzájemných sporech, které se tak domluveným sňatkem mohou vyřešit. Často jsou tak dívky příslibené v nejtělejší věku.²³¹ Druhý klíčový faktor představuje ekonomická situace. Odrazem poklesu životní úrovně od 90. let minulého století byly stále častější případy provdání dívky s vidinou získání finančních prostředků v podobě věna. Za třetí zmiňme sektářství, jelikož v jeho důsledku dochází k nuceným sňatkům, aby se tak předešlo mezietnickým vztahům.^{232 233} Dalším důvodem je snaha ochránit rodinnou čest, která je mimo jiné závislá na cudnosti, panenství a čistotě žen v rodině.²³⁴ Častým projevem jsou tendence rodiny zamezit dívce v nezávazném vztahu, který s sebou nese riziko předmanželského sexu.²³⁵ Ohroženou skupinou jsou v neposlední řadě dívky negramotné a ty, které nikdy neabsolvovaly základní školní docházku. Obecně tak platí vzorec čím nižší vzdělání, tím vyšší náchylnost k donucenému manželství jak ostatně ukazuje obr. číslo 1.²³⁶

Jak bylo zmíněno výše, dochází v kurdském prostředí k nárůstu spíše než poklesu nucených sňatků, což ještě více umocnil příchod syrských uprchlíků a vysídlených obyvatel

²²⁹ Child Marriage in Kurdistan Region – Iraq, s. 1.

²³⁰ GILL, A. K.; ANITHA, S., *Forced Marriage : Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective*, s. 5.

²³¹ PUTTICK, M., *The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict*, s. 25.

²³² Příkladem může být etnicky rozmanité město Kirkuk.

²³³ PUTTICK, M., *The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict*, s. 20.

²³⁴ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 112.

²³⁵ Child Marriage in Kurdistan Region – Iraq, s. 3.

²³⁶ JASWAL, M., *Adolescent Girls Assessment Report, Kurdistan Region of Iraq*, s. 16.

ostatních částí Iráku. Konflikty obecně představují podstatný faktor, jenž negativně ovlivňuje fenomén nucených sňatků, neboť jsou ženy často vystaveny násilí. V uprchlických táborech pak situace není o mnoho lepší. Dochází k rozpadu sociálních struktur a riziku sexuálního násilí.²³⁷ Takovéto rodiny se také často potýkají se špatnou ekonomickou situací a nezřídka dojdou k názoru, že donucením dcery ke sňatku zvýší její vyhlídky na lepší život.²³⁸ Jsou známy i případy, kdy rodina provdá dceru kurdskému muži, který pak na oplátku poskytne rodině finanční zaopatření.²³⁹ Zaznívají názory, které ze špatné situace uprchlíků viní iráckou vládu, která by na sebe měla vzít zodpovědnost. V současné době však není uprchlíkům umožněn návrat do domovů a ti tak dále musejí žít v nevyhovující podmínkách.²⁴⁰

Za zmínku jistě stojí, že ne vždy se ženy považují za donucené k manželství, i když následně vyjde najevo, že tomu tak ve skutečnosti bylo. V této souvislosti poukážme na zajímavý poznatek, který na základě svého výzkumu z kurdského prostředí přináší Alinia. Dle jejích slov nemusí vždy k nucenému sňatku dojít z důvodu přímého nátlaku ze strany rodiny či osob příbuzných. Ve své podstatě se totiž může nátlak projevit například tím, že se žena z jakéhokoliv důvodu nemůže provdat za člověka, kterého si sama vybrala. Souhlas se sňatkem může nastat i v situaci, kdy se chce žena osamostatnit nebo ukončit dohled rodiny.²⁴¹ Nakonec ještě zmiňme podstatný fakt. Přestože se problematika nucených sňatků týká z velké části hlavně osob mladších 18 let, je důležité poznamenat, že může mít v ojedinělých případech vliv i na osoby starší a to jak na ženy tak na muže. Příčinou je tlak okolí, které se mnohdy domnívá, že má žena s úderem 20. roku věk na vdávání, u mužů je tomu podobně, jen kolem 30. roku. Tato situace dozajista koresponduje s povahou kurdské společnosti, jejíž členové nezřídka jednají způsobem, který nebude okolím vnímán negativně a osobní postoje jdou stranou.²⁴² Konkrétně chlápci či muži jsou často pod nátlakem například z důvodu homosexuality, kterou manželství pomůže skrýt.²⁴³

²³⁷ Child Marriage in Humanitarian Settings, s. 1-2.

²³⁸ Child Marriage in Kurdistan Region – Iraq, s. 3.

²³⁹ BURHAN, D., Teenage girls pay the price: child marriage, polygamy on the rise among IDPs, *Rudaw*.

²⁴⁰ AHMED, H., With no money or security, Iraqi IDPs turn to child marriage, *Rudaw*.

²⁴¹ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 116-117.

²⁴² KELI, H., *Limiting polygyny in Iraqi Kurdistan*, s. 40-41.

²⁴³ Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Women and men in honour-related conflicts, s. 37.

Není snadné dohledat záznam o orientačním počtu nucených sňatků. Jedním z mála zdrojů, který číselný údaj nabízí je publikace Ceasefire centre for civilian rights, která uvádí, že v roce 2011 představovaly nucené sňatky až 41 procent z celkového počtu uzavřených manželství a většina z nich byla mimosoudní.²⁴⁴ Přesnější údaj byl oznámen na konferenci v Erbilu roku 2015, kdy byla pod záštitou italské organizace UPP podporující kurdskou populaci již od roku 1991, UNHCR a kurdské regionální vlády představena kampaň pod názvem „18. Not Before. Not Forced.“ zaměřená na zastavení dětských sňatků. V rámci kampaně byla vypracována brožura²⁴⁵ v kurdštině, arabštině i angličtině, jejímž účelem má být větší informovanost společnosti. Během konference bylo oznámeno, že bylo v téže době v Kurdistánu zaznamenáno minimálně 1 167 brzkých manželství, z nichž se 251 týkalo osob mladších 16 let.²⁴⁶

V oblasti legislativy došlo k úpravě práva osobního statusu, díky níž byla minimální hranice pro uzavření manželského svazku zvýšena na 16 let. Jedním z nejzásadnějších kroků kurdské vlády však bylo začlenění dětských sňatků do zákoníku proti domácímu násilí. Od roku 2011 jsou tak na základě článku 2 klasifikovány jako domácí násilí a článek 7 ukládá trest odnětí svobody v rozmezí 6 měsíců až tří let včetně finanční pokuty ve výši 1 až 5 milionů iráckých dinárů. Velký problém představuje lokálnost kurdského zákoníku. To v praxi znamená, že i občané regionu Kurdistán mohou být provdáni ve věku 15 let, pokud vyhledají soud byt jen v přilehlých oblastech jako je Machmúr, Kirkuk nebo Šechán, protože zde již platí irácká legislativa.²⁴⁷ Podle trestního práva procesního (Law No. 23/1971) je brzký sňatek považován za trestný čin a měl by být nahlášen. Na druhou stranu neexistuje žádný daný trestní postih pro osobu, která tento čin neoznámí. Výjimkou je, pokud vstoupí dívka do manželství jako druhá manželka. V takovém případě je nahlášení platné pouze ze strany dotyčné dívky. Stížnost může být ale vzata na vědomí i za předpokladu, že ji podá zákonný zástupce dívky (např. rodič).²⁴⁸ Dokonce i někteří duchovní nevidí dětské sňatky v rozporu s islámskými principy a z tohoto důvodu je tak i nadále podporují. Pozitivní krok vlády lze sledovat například v Duhoku, kde

²⁴⁴ PUTTICK, M., *The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict*, s. 25.

²⁴⁵ Ke stažení např. na: <https://reliefweb.int/report/iraq/18-not-not-forced-awareness-campaign-prevent-and-fight-child-marriage-kurdistan-region>.

²⁴⁶ MAZHER, S., *Plan launched to end child marriage in Kurdistan region*, *Rudaw*.

²⁴⁷ *Child Marriage in Kurdistan Region – Iraq*, s. 5-6.

²⁴⁸ *Prevention of and Response to Child Marriage – Kurdistan Region of Iraq (KRI)*, s. 15.

funguje kooperace mezi Islámským náboženským výborem a soudem pro osobní status. Záměrem této spolupráce je získání jistoty, že je pár oficiálně registrován před tím, než se přistoupí k náboženskému sňatku.²⁴⁹

Velkým problémem je, že kurdská vláda nedisponuje žádnými mechanismy, které by umožnily monitorovat případy nucených sňatků a díky čemuž by tak došlo ke stíhání osob, které porušily zákon.²⁵⁰ Mnohem horším zjištěním je ale fakt, že pokud se případ nuceného sňatku dostane až před soud, projeví se často povaha zkorumpovaného legislativního systému. To v praxi znamená, že právní systém, soudy a soudci mnohdy ženu diskriminují a stojí na straně muže a to zejména, pokud se jedná o muže bohatého s vlivnými kontakty.²⁵¹

6.2 Smíšená manželství

Smíšené sňatky mezi sunnity a šíity nebyly dříve ničím ojedinělým. Nevymizely ani po roce 2003, kdy se situace změnila spolu s nárůstem sektářství a jejich počet tak klesl.²⁵² V prostředí Iráckého Kurdistanu jsou, vzhledem k tomu, že je méně konzervativní než zbývající část Iráku, stále uzavírány. Dokonce jejich počet narůstá, i když jsou stále spatřovány jako problematické. Co se například manželství mezi Araby a Kurdy týče, je příčinou zvýšeného počtu beze sporu příchod velkého množství vysídlených osob. V legislativní oblasti nepřinesl upravený zákoník osobního statusu z roku 2008 v otázce smíšeného manželství žádný pokrok. Stále tak platí, že si muž smí vzít ženu z *ahl al-kitáb*, nicméně naopak to možné není. Avšak přestože jsou vztahy mezi muslimy a křesťany v Kurdistanu na dobré úrovni, neznamená to, že by ke smíšeným manželstvím docházelo snadno. Během několika posledních let bylo zaznamenáno několik případů muslimek, ale dokonce i muslimů, kteří chtěli konvertovat ke křesťanství, aby tak snáze dosáhli manželství s protějškem odlišného náboženství.²⁵³

²⁴⁹ PUTTICK, M., *The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict*, s. 25.

²⁵⁰ *Hope and Fear – Human Rights in the Kurdistan Region of Iraq*, s. 33.

²⁵¹ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 118.

²⁵² *Overview of the Status of Women Living Without a Safety Net in Iraq*, s. 32.

²⁵³ ROSTAM, N., *What Happens When A Christian Falls In Love With A Muslim*, *Niqash*.

Tato problematika není dostatečně zmapována, jeden případ však přitáhl pozornost celé společnosti, poté co se mu dostalo velké pozornosti a to dokonce i ze strany světových médií. Názorně tak ukazuje, jak se mnohdy kurdské ženy stávají oběťmi vraždy ze cti, pokud rodina s jejich rozhodnutím vstoupit do smíšeného manželství nesouhlasí.²⁵⁴ Roku 2007 byla 17 letá jezídská dívka Du'á' Chalíl Aswad svou komunitou, zejména muži z rodiny a náboženskými vůdci, ukamenována k smrti poté, co vyšel najevo její vztah s muslimským chlapcem. Několik mužů vniklo do budovy, ve které bylo dívce nabídnuto přístřeší a násilně ji odvěkli na ulici. Na internet bylo vloženo i video dokumentující celý incident.²⁵⁵

6.3 Polygamie

Polygamie, která je dle většiny interpretací islámským právem povolena, zůstává hlavním tématem diskuzí nejen na blízkém východě, ale i globálně. Nejinak je tomu i v případě Iráckého Kurdistanu, kde je kurdská společnost, narozdíl od ostatních témat dotýkajících se rodinného práva, ohledně polygamie jasně rozdělena do dvou táborů. Na jedné straně stojí reformisté, kteří označují polygamii za zastaralou, dávno překonanou praxi. Druhá strana naopak zastává názor, že má polygamie ve společnosti místo i nadále.²⁵⁶

První stranu tvoří jednoznačně většina organizací lobujících za lepší právní postavení žen. Slovo většina je zde podstatné, protože ačkoliv jsou ženské organizace více či méně zajedno, největší neshody panují právě ohledně polygamie. Islámské organizace obhajují polygamii jako islámskou tradici a zavrhují ostatními propagované moderní hodnoty. V zásadě vše, co se od jejich stanoviska odlišuje, vnímají jako ryze západní kulturu a genderovou rovnost mylně spojují s promiskuitním životem.²⁵⁷ Druhou stranu obecně představují ve velkém počtu konzervativněji smýšlející Kurdové a tedy i mnoho náboženských učenců. Několik z nich je navíc mediálně aktivních, čímž mohou značně ovlivňovat názory ve společnosti. O tom, že je téma polygamie ve společnosti stále živé, vypovídá několik publikovaných článků předním kurdským zpravodajstvím

²⁵⁴ Overview of the Status of Women Living Without a Safety Net in Iraq, s. 32.

²⁵⁵ The moment a teenage girl was stoned to death for loving the wrong boy, *Daily Mail*.

²⁵⁶ KELI, H., Polygamy in the Muslim world and new restrictions in Iraqi Kurdistan.

²⁵⁷ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 102.

Rudaw, které informovaly o aktivitách nejvýraznějších kleriků. Roku 2016 bylo místnímu televiznímu kanálu Srušt ministerstvem kultury zakázáno několik dní vysílat. Stalo se tak poté, co mulla Mazhar Chorásání, jemuž stanice zároveň patří, pronesl několik kontroverzních poznámek. Ihned po odvysílání vyvolaly tyto komentáře vlnu kritiky na sociálních sítích, kde je uživatelé označovaly za příliš konzervativní a urážející ženy.²⁵⁸ V jednom ze svých programů apeloval mulla Mazhar na kurdské muže, aby se neženili s kurdskými ženami, které se dle jeho slov chovají autoritativně (doslova jako „ághá“ – vůdce kmenu). Především ale kritizoval ženy, které svým mužům zabraňují v polygamním sňatku a označil je za „dinosaury“. Ženy by podle něho měly svému manželovi umožnit pojmout další manželky, což má za výsledek menší riziko nevěry.²⁵⁹ K dalšímu případu obhajování polygamie došlo na počátku tohoto roku v mešitě Šifá na okraji Erbilu. Skupina asi 30 žen se sešla, aby vyslechla kázání mulla Omara Daratwye o prospěšnosti polygamii. Ve své řeči, která byla ke shlédnutí i na televizních obrazovkách, děkoval Daratwye za možnost přesvědčit několik žen, aby daly svému muži souhlas ke sňatku s další ženou. V souvislosti s tímto případem se nyní snaží vláda zajistit, aby již nedocházelo k podobným setkáním bez předchozího souhlasu ministerstva. Zároveň organizace podporující práva žen žádají ministerstvo pro náboženské záležitosti, aby znemožnilo využívání mešit pro účely šíření názorů znevýhodňujících postavení ženy.²⁶⁰ Je patrné, že propolygamní názory zaznívají především ze strany kleriků. I v jejich řadách však někdy nalezneme názory spíše sekulární. O tom, že výjimka potvrzuje pravidlo utvrzuje například mediálně známý klerik Mamosta Fátih. V jednom ze svých kázání zavrhuje muslimy, kteří považují polygamní sňatek za *sahih* (správný) a obhajují se tím, že chtějí následovat příklad proroka Muhammada. Na druhé straně však svým chováním a skutky islám nenásledují.²⁶¹ V další své řeči potom svůj odmítavý postoj k mnohoženství demonstroval na příkladu Adama a Evy, kterému Bůh také nepřidělil více manželek, z čehož vyplývá, že neexistuje žádný důvod k přetrvávajícímu praktikování.²⁶²

²⁵⁸ Kurdish cleric's TV channel to shut down for 'offending' women, *Rudaw*.

²⁵⁹ Mullah's TV channel shut down for insulting women allowed to reopen, *Rudaw*.

²⁶⁰ Cleric promotes polygamy in Kurdistan mosque, *Rudaw*.

²⁶¹ mamosta fath, *YouTube*. ماموستا فاتیح شارستینی

²⁶² مهلا فاتیح شارستینی، فرهژی له ئیسلامدا رهندهکاتوه *YouTube*.

V kontextu Iráckého Kurdistanu stále převažují sňatky monogamní. Muži, kteří se rozhodnou pro manželství s další ženou, jsou často dobře finančně zabezpečeni a nezřídka zastávají vyšší post v politice, případně chtějí alespoň tento dojem vyvolat.²⁶³ Pro takové muže nemusí být překážkou ani nesouhlas současné manželky. Není totiž ojedinělé, že nakonec souhlas vzhledem ke své ekonomické závislosti na manželovi stejně dají.²⁶⁴ V opačném případě by se musely vrátit zpět k rodičům, kteří by je pravděpodobně přesvědčovali o návratu. Polygamní sňatky se také mohou snadno stát sňatky nucenými. Již v předchozí podkapitole byla nastíněna problematika nátlaku z okolí i v dospělosti. Tento tlak může nakonec vyústit v přijetí návrhu od již ženatého muže, aby tím žena utekla negativním pohledům společnosti.²⁶⁵

Podle nejnovějších oficiálních statistik soudů pro záležitosti osobního statusu vyplývá, že v roce 2018 bylo v Erbilu registrováno více než 15 000 sňatků, ze kterých bylo 36 polygamních. V Sulajmániji bylo zaznamenáno 48 polygamních sňatků z celkového počtu 13 836 uzavřených manželství a v Duhoku 89 registrovaných sňatků s další ženou z celkového počtu 10 902.²⁶⁶ V současné době je polygamie podle nejnovějšího výzkumu z července roku 2018 nejčastěji praktikována ve venkovských oblastech (viz. příloha 2). Zde je však na místě podotknout, že tento průzkum mapuje domácnosti, které sdílí více manželek společně. Avšak pravidlem bývá, že muž zajistí každé ze svých manželek samostatné bydlení. Jiná situace nastává v prostředí uprchlických táborů. V tabulce přílohy 2 stojí za povšimnutí, že nejvyšší výskyt polygamních domácností vykazují právě tyto tábory.²⁶⁷ Tak jako u nucených sňatků, tak i k polygamním často dochází mimo oblast kontrolovanou kurdskou vládou tedy například v oblastech Mosul, Kirkuk a také stále častěji ve městě Šechán v provincii Duhok. V tomto převážně jezidském městě je však uplatňován irácký zákoník a proto se rychle stává velmi oblíbeným místem a počet registrovaných polygamních sňatků zde zejména poslední roky výrazně narůstá. Na tento fenomén poukazují i některá kurdská média, když zveřejňují situace žen, jimž manžel svou druhou ženu tajil.²⁶⁸ Mnohdy také dochází k tomu, že je sňatek s druhou ženou pouze

²⁶³ Overview of the Status of Women Living Without a Safety Net in Iraq, s. 32.

²⁶⁴ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 104.

²⁶⁵ KELI, H., *Limiting polygyny in Iraqi Kurdistan*, s. 40.

²⁶⁶ AZIZ, I., Official Data: Divorce Rates Soar in Kurdistan, *Asharq Al-Awsat*.

²⁶⁷ Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, s. 26.

²⁶⁸ ELÎ, N., Sheikhan: Where Kurdish men go for a second wife, *Rudaw*.

náboženský.²⁶⁹ Pro některé lidi má potom náboženský sňatek větší váhu a je jimi více uznávaný než sňatek občanský a v případě, že by chtěli manželství zlegalizovat, hrozí u soudu pouze pokuta nebo krátký trest.²⁷⁰ Jako odpověď na počet polygamií uzavřených mimo region Kurdistán, vytvořila kurdská vláda speciální výbor, jenž má tyto případy prošetřovat a případně stíhat osoby takto obcházející zákon.²⁷¹

Dle některých názorů slouží legislativa dotýkající se polygamie jako ukazatel, do jaké míry je zákonodárství tradicionalistické/nábožensky podmíněné či naopak moderní/sekulární. Přestože tento ukazatel neplatí za úplně směrodatný, může k němu být dozajista přihlédnuto. S ohledem na nálady v zemi představila kurdská vláda kompromis, který byl pomocí nových podmínek snahou vyjít vstříc těm, kteří chtějí v souladu s právem šaría praktikovat mnohoženství, ale i těm, kteří požadovali úplný zákaz.²⁷² Nově také spolu se změnou práva rodinného statusu již pravomoc k rozhodování v otázce polygamií manželství nepatřila samotnému soudci, ale dokument, jenž potvrzoval dostatečné finanční prostředky manžela, musel být předložen přímo soudu. Můžeme říci, že nová legislativa kladla větší důraz na právo psané, než na uplatňování rozhodnutí vydaných jednotlivými soudci.²⁷³

6.4 Rozvod a opatrovnictví

Podle zveřejněné zprávy vrchního soudu kurdského regionu v roce 2016 se počet rozvodů od roku 2012 zvýšil asi o 60%. Dále zpráva ukázala, že nejčastěji k rozvodům dochází mezi mladými páry ve věku v rozmezí 22 až 35 let a častým důvodem bývá domácí násilí. Jeden z názorů viní ze zvýšeného počtu rozvodů informační technologie a snažší přístup obyvatel ke komunikačním prostředkům přicházející ruku v ruce s modernizací země.²⁷⁴ Pravdou je, že dle průzkumu z roku 2014 mají právě Kurdové, narození od zbytku Iráku, nesrovnatelně větší přístup

²⁶⁹ Report on Joint Finnish-Swiss Fact-Finding Mission to Amman and the Kurdish Regional Government (KRG) Area, May 10-22, 2011, s. 40.

²⁷⁰ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 104.

²⁷¹ Iraqi Kurdistan enforces the new polygamy law, *Dailymotion*.

²⁷² KELI, H., Polygamy in the Muslim world and new restrictions in Iraqi Kurdistan, *Kurdish Herald*.

²⁷³ Act No. 15 of 2008, Kurdistan Region Amendments to Iraq's Personal Status Law, Art. 1, *Kurdistan Regional Government*.

²⁷⁴ Not so happily ever after – as Kurdish divorce rate grows, *Rudaw*.

k internetu. Tento výzkum zároveň uvádí, že jsou to zejména mladí a Kurdové, kdo navštěvuje sociální sítě nejméně, ale častokrát více za týden²⁷⁵ a lze očekávat, že se závislost na tomto druhu komunikace během minulých let ještě zintenzivnila.

S některými výše zmíněnými body korespondují i oficiální statistiky pro rok 2017 -2018 zveřejněné příslušnými soudy v Kurdistánu, které zároveň nabízí detailnější přehled. Stejně jako Rudaw dokazují nejnovější statistiky převládání trendu růstu rozvodovosti. Soudy pro otázky osobního statusu v Erbilu zaznamenaly 2 985 případů v roce 2017, o rok později vzrostlo číslo na 3 598. V Duhoku byl nárůst nejmenší, z 1 384 na 1 509 rozvodů. K největšímu rozdílu došlo do zajista v Sulajmániji, kde bylo v roce 2017 zaznamenáno 1 360 případů zatímco následující rok se číslo vyšplhalo až na 4 085. Podle aktuálních výzkumů hraje ve zvyšující se rozvodovosti významnou roli nezaměstnanost.²⁷⁶ Spolu se vznikem a rychlým rozšířením vlivu islámského státu se před několika lety objevil nový problém, který v konečném důsledku vedl k nárůstu rozvodovosti. Tento problém představovala zhoršená finanční situace v Iráckém Kurdistánu, která se datuje již od počátku roku 2014 poté, co přestala centrální vláda v Bagdádu poskytovat určitý podíl z fedrálního rozpočtu. Následný přísun vnitřně vysídlených osob²⁷⁷ a koncentrace finančních zdrojů za účelem obrany regionu situaci jen zhoršily. Fakt, že mnoho obyvatel Kurdistánu nedostalo po několik měsíců výplatu,²⁷⁸ vedlo častokrát až k rozporům v rodinách. Dle organizace WEO (Women's Empowerment Organization), působící v Kurdistánu již od roku 2004, může být výsledkem neschopnosti muže zajistit rodinu i rozvod.²⁷⁹ Dalším častým důvodem k rozvodu je jednoduše nesoulad páru, o čemž svědčí, že 39% manželství skončí rozvodem v důsledku nedostatku harmonie v partnerském životě. 19% rozvodů je výsledkem problémů, které vzešly nedostatkem finančních prostředků na společné bydlení. Stejně procento je pak zapříčiněno problémy, které do vztahu přinesly sociální sítě. Nevěra, zejména ze strany muže, je

²⁷⁵ Media Use in Iraq and Iraqi Kurdistan, s. 2.

²⁷⁶ AZIZ, I., Official Data: Divorce Rates Soar in Kurdistan, *Asharq Al-Awsat*.

²⁷⁷ WORLD BANK GROUP, *The Kurdistan Region of Iraq: Assessing The Economic and Social Impact of the Syrian Conflict and Isis*, s. 29.

²⁷⁸ ALI, S., Government salaries to be paid on time, deductions reduced: Barzani, *Kurdistan 24*.

²⁷⁹ Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Women and men in honour-related conflicts, s. 32.

příčinou 10% případů rozvodu a k 8% rozvodů dojde z většího množství důvodů, kterými je například velký věkový rozdíl mezi partnery, neplodnost či sňatek s další ženou.²⁸⁰

Je nicméně pravdou, že přestože jsou ženy stále více aktivně uplatňovány na trhu práce, je pro ženu pořád obtížné se osamostatnit, což v mimoměstských oblastech platí dvojnásob.²⁸¹ Na základě průzkumů vyplývá, že obecně k rozvodu přistoupí pár spíše v městské oblasti než venkovské.²⁸² Rozvedená žena je navíc částí společnosti stigmatizována a tlak se přenáší i na rodinu. V případě, že je rozvedená žena navíc mladá, je vystavována negativním pohledům okolí či pomluvám. Horší situace opět nastává na venkově, kde je samotná žena navíc mnohem více kontrolována.²⁸³

Na základě nové legislativy může o rozvod požádat muž i žena. Na opatrovnictví případných potomků má až do jejich 18 let právo matka. Nicméně v případě, že by vstoupila do jiného manželství, bylo by jí toto právo odebráno a nárok na péči o dítě by získal otec. Pokud nastane situace, že se otec opatrovnictví zřekne, přejde dítě do péče prarodičů. V krajních případech může být opatrovník jmenován soudem nebo je nezletilý umístěn do dětského domova.²⁸⁴

²⁸⁰ AZIZ, I., Official Data: Divorce Rates Soar in Kurdistan, *Asharq Al-Awsat*.

²⁸¹ Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Women and men in honour-related conflicts, s. 32.

²⁸² Overview of the Status of Women Living Without a Safety Net in Iraq, s. 41.

²⁸³ ALINIA, M., *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*, s. 121-122.

²⁸⁴ HAGBERG, M.; JONEGÅRD, K., Risk and Security for Women in Iraqi Kurdistan, s. 15.

7 ZÁVĚR

Od dob Osmanské říše prošel Irák v oblasti osobního statusu řadou větších či menších změn. Zásadním rokem pro vývoj práva osobního statusu je však rok 1959, kdy bylo krátce po svržení monarchie představeno nové, již kodifikované, právo osobního statusu. Progresivnější právo dalo vládě větší pravomoce a zlepšilo postavení žen. Jako zlomový bod můžeme vnímat rok 1968, kdy začalo v rodinném právu docházet ke změnám odrážejících konzervativní tvář země. Po irácko-iránské válce se Saddámův režim již odklonil od idejí arabského socialismu a začal si postupně osvojovat tradiční islámské interpretace, což mělo za následek mnohem menší toleranci pro do té doby relativně dobré situaci žen ve společnosti. Po ukončení vlivu strany Ba'ath roku 2003, kdy se země ocitla v chaosu, se debaty ohledně rodinného práva staly ukazatelem vnitřního rozporu mezi hodnotami demokracie, rolí islámu a národní jednoty.

Zatímco v centrální a jižní oblasti Iráku vnímáme v současné době spíše zpátečnické tendence, v severním regionu došlo k jinému vývoji. Díky irácké ústavě z roku 2005, jež dala oficiálně uznané federální oblasti Iráckého Kurdistanu možnost pozměnit legislativu platnou pro kurdský region, představila kurdská vláda více práv regulací týkajících se genderové rovnosti než vláda centrální. Mnoho kurdských žen přestalo striktně plnit úlohu matek a tch, jejichž hlavním úkolem je výchova dětí. Stále více jsou si vědomy svých práv a vzhledem k tomu, že nejsou dlouhodobě vystaveny nedostatečné bezpečnostní situaci do takové míry jako ženy ve zbylé části Iráku, mají bezpochyby nastrovnatelně lepší podmínky jich aktivně dosáhnout. Ženy kurdského regionu se nepochybně těší nejenom mnohem větší rovnosti, ale zároveň hrají větší roli v socioekonomické oblasti.

Obecně není pochyb o tom, že se právo osobního statusu v relativně velké míře přiblížilo mezinárodním standardům. Přestože by se dalo předpokládat, že je soudnictví velmi dobře obeznámeno s platnými zákony, spočívá jeden z hlavních problémů, se kterým se Kurdistan potýká a který má na svědomí případy porušování zákona, v nedostatečné implementaci v praxi. V tomto případě by tak bylo v budoucnu dozajista vhodné, aby kurdská regionální vláda přistoupila k opatřením, která by ve svém výsledku umožnila naplno reflektovat progresivní tvář

regionu. Avšak pouze silná vláda korespondující s demokratickými hodnotami a bez známky korupce nestačí. Přestože změna práva osobního statusu znamenala více příležitostí a prostoru ke změně, pravděpodobně bude rovněž zapotřebí přeměna některých společenských vzorců, k čemuž může mimo jiné přispět například svobodný tisk a rozvoj plurality názorů, která je jedním z ukazatelů progresivní společnosti. V mnoha případech totiž lidé pouze napodobují chování, které je zažité, což se týká zejména denodenní praxe, jež je založena na nesprávné interpretaci šaríi.

Je patrné, že organizace bojující za genderově vyváženější rodinné právo jsou v Kurdistanu bohatě zastoupeny, ať už se jedná o strany spolupracující s politickými stranami či nevládní. Ve většině případů poskytují poradenství v oblasti legislativy, poskytují přístřeší potřebným a podílí se projektech, které pomáhají zlepšit informovanost kurdské společnosti. Mnoho z nich navíc propaguje své myšlenky pomocí médií, u kterých je počítáno s největší odezvou. Avšak nejen aktivistické organizace stojí za prezentací problematiky rodinného práva. V současné době je dostupných několik televizních show, které fungují obdobně a mají relativně vysokou sledovanost. Díky vhodně zvoleným hostům a diskuzním témat tak nenuceně dochází k pomalé změně tradičních vzorců v myšlení.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, pracuje práce vedle rodinného práva i s otázkou ženských práv z důvodu značného propojení. Přestože je tedy pozornost v souvislosti s aktivismem spojeným s rodinným právem soustředěna v první řadě na ženskou otázku, která je zároveň obecně nejčastěji diskutována, nelze si nevšimnout, že se takřka žádná organizace nezaměřuje na muže. Toto je mnohem více patrné v reportech či publikacích týkajících se konkrétních případů v oblasti rodinného práva, kde není pohled ze strany mužů prezentován. Přitom je možné, že někteří muži rovněž nesouhlasí se zažitým vzorcem v kurdském prostředí vtahujícími se k roli muže v manželském svazku.

Především z četných reportů organizací působících v kurdském prostředí vyplývá, že stále dochází k případům, kdy je rodinné právo porušováno a to zejména díky obcházení kurdských zákonů na iráckém území. Dochází k tomu především z důvodu zažitých vzorců chování či vlivem náboženství. Neméně důležitou příčinou je i příchod uprchlíků či vnitřně přesídlených osob. Je

nutné také v rámci regionu Kurdistán vnímat významné rozdíly mezi městským a venkovským prostředím, mezi vzdělanými ženami a ženami, jimž se vzdělání nedostalo či mezi ženami podílejícími se aktivně na pracovním trhu se ženami v domácnosti. To vše ovlivňuje výsledný počet problematických kauz, ale i rozvodů, u kterých pozorujeme zvyšující se tendence.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

“Dange Nwe” – First Community Radio in Northern Iraq. *Wadi* [online]. 15.3.2017, [cit. 25.2.2019]. Dostupný z: <https://wadi-online.org/2017/03/15/radio-dange-nwe-a-community-radio/>.

A Research on Challenges Facing Iraqi Women in Obtaining Legal Rights. *Konrad-Adenauer-Stiftung* [online]. 7.3.2013, [cit. 26.2.2019]. Dostupný z: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_34289_2.pdf/4f82389b-a9a8-6861-45cf-47f9c50993e3?version=1.0&t=1539655788267.

Act No. 15 of 2008, [Kurdistan Region Amendments of Iraqi Personal Status Law](#). *Kurdistan Regional Government* [online]. Nedatováno, [cit. 1.4.2019]. Dostupný z: http://www.ekrg.org/files/pdf/personal_status_law.pdf.

AHMED, Hunar. With no money or security, Iraqi IDPs turn to child marriage. *Rudaw* [online]. 26.1.2019, [cit. 1.4.2019]. Dostupný z: <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/260120195>.

AL-ALI, Nadje; PRATT, Nicola. Between Nationalism and Women’s Rights: The Kurdish Women’s Movement in Iraq. *Middle East Journal of Culture and Communication*, říjen 2011, vol. 4, č. 3, s. 339-355. Dostupný z: https://www.researchgate.net/publication/233714656_Between_Nationalism_and_Women's_Rights_The_Kurdish_Women's_Movement_in_Iraq.

AL-ALI, Nadje; PRATT, Nicola. The United States, the Iraqi Women’s Diaspora and Women’s ‘Empowerment’ in Iraq. In AL-ALI, Nadje; PRATT, Nicola. *Women and War in the Middle East: Transnational Perspectives*. London; New York: Zed Books, 2009, s. 65-98.

AL-ALI, Nadje; PRATT, Nicola. *What Kind of Liberation? : Women and the Occupation of Iraq*. Berkeley: University of California Press, 2009.

AL-HAYANI, Fatima Agha. *Legal modernism in Iraq: A study of the amendments to family law* [disertační práce]. Michigan: University of Michigan, 1993. Dostupný z: <https://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/129049>.

AL-MAHMOOD, Madhat. *The Judiciary in Iraq: The Path to an Independent Judiciary and Modern Court System*. Bloomington: iUniverse, 2014.

AL-ZUBAIDI, Layla. Amendments to the Personal Status Law in Iraqi Kurdistan strengthen women's rights – Statehood & Participation. *Heinrich Böll Stiftung* [online]. 3.3.2014, [cit. 27.2.2019]. Dostupný z: https://lb.boell.org/sites/default/files/downloads/Interview_Kurdish_MP_Judge.pdf.

ALI, Sangar. Government salaries to be paid on time, deductions reduced: Barzani. *Kurdistan 24* [online]. 28.3.2018, [cit. 20.4.2019]. Dostupný z: <http://www.kurdistan24.net/en/news/7125c910-5c89-4c57-95aa-9ecfff1685c5>.

ALI, Sangar. MPs to talk about re-activating Kurdistan Presidency, drafting constitution. *Kurdistan 24* [online]. 22.2.2019, [cit. 15.3.2019]. Dostupný z: <http://www.kurdistan24.net/en/news/46697f73-781b-4fc0-bee4-0c76c5370f6a>.

ALI, Zahra. *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*. New York: Cambridge University Press, 2018.

ALINIA, Mino. *Honor and Violence against Women in Iraqi Kurdistan*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.

ANDERSON, J. N. D. A Law of Personal Status for Iraq. *The International and Comparative Law Quarterly*, říjen 1960, vol. 9, č. 4, s. 542-563. Dostupný z: https://www.jstor.org/stable/756332?read-now=1&refregid=excelsior%3A7ababd6e00ba9da2303cbb3618ed86e&seq=1#page_scan_tab_contents.

AZIZ, Ihsan. Official Data: Divorce Rates Soar in Kurdistan. *Asharq Al-Awsat* [online]. 1.3.2019, [cit. 14.4.2019]. Dostupný z: <https://aawsat.com/english/home/article/1613306/official-data-divorce-rates-soar-kurdistan>.

BEGIKHANI, Nazand. Media, Women and Honour: Cyber Violence Against Women in Iraqi Kurdistan. *Middle East Research Institute: MERI – Policy Brief*, 24.3.2016, vol. 3, č. 5, s. 1-3. Dostupný z: <http://www.meri-k.org/wp-content/uploads/2016/03/MERI-Policy-Brief-Vol-3-No-5-BY-Nazand-Begikhani.pdf>.

BEGIKHANI, Nazand; GILL, Aisha K. a HAGUE, Gill. *Honour-based violence: Experiences and counter-strategies in Iraqi Kurdistan and the UK Kurdish diaspora*. Farnham, Surrey; Burlington, VT: Ashgate, 2015.

BEGIKHANI, Nazand; HAMELINK, Wendelmoet; WEISS, Nerina. Theorising women and war in Kurdistan: A feminist and critical perspective. *Kurdish Studies*, květen 2018, vol. 6, č. 1, s. 5-30. Dostupný z: <https://kurdishstudies.net/journal/index.php/ks/issue/view/52>.

BENGIO, Ofra. Autonomy in Kurdistan in Historical Perspective. In O'LEARY, Brendan; McGARRY, John a SALIH, Khaled (ed.). *The Future of Kurdistan in Iraq*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005, s. 173-185.

BEZOUŠKOVÁ, Lenka. *Islámské rodinné právo se zaměřením na právo manželské*. Praha: Leges, 2013.

BROWN, Lucy; ROMANO, David. Women in Post-Saddam Iraq: One Step Forward or Two Steps Back? *NWSA Journal*, podzim 2006, vol. 18, č. 3, s. 51-70. Dostupný z: https://www.jstor.org/stable/40071181?read-now=1&refregid=excelsior%3A3c943285a7f4c515718df49afabddadc&seq=2#page_scan_tab_contents.

BROWN, Nathan. Debating Islam in Post-Baathist Iraq. *Carnegie Endowment for International Peace* [online]. 4.3.2005, [cit. 12.2.2019]. Dostupný z:

<https://carnegieendowment.org/2005/03/04/debating-islam-in-post-baathist-iraq-pub-16619>.

BURHAN, Diman. Teenage girls pay the price: child marriage, polygamy on the rise among IDPs. *Rudaw* [online]. 22.12.2016, [cit. 26.3.2019]. Dostupný z:

<http://www.rudaw.net/english/kurdistan/221220162>.

CABALLERO, María Cristina. Dispatches from Iraq's feminist front. *The Harvard Gazette* [online]. 18.11.2004, [cit. 20.4.2019]. Dostupný z:

<https://news.harvard.edu/gazette/story/2004/11/dispatches-from-irags-feminist-front/>.

Cleric promotes polygamy in Kurdistan mosque. *Rudaw* [online]. 25.1.2019, [cit. 2.4.2019].

Dostupný z: <http://www.rudaw.net/english/lifestyle/25012019>.

Constitution of Iraq. *Kurdistan Regional Government* [online]. 15.10.2005, [cit. 19.3.2019].

Dostupný z: <http://cabinet.gov.krd/a/d.aspx?l=12&r=107&a=12329&s=030000>.

COULSON, Noel J. *A History of Islamic Law*. Edinburg: Edinburg University Press, 1964.

CUNO, Kenneth M.; DESAI, Manisha. *Family, Gender, and Law in a Globalizing Middle East and South Asia*. Syracuse, N.Y.: London: Syracuse University Press, 2010.

Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq. *UNFPA* [online]. Červenec 2018, [cit. 12.4.2019].

Dostupný z: https://iraq.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/KRSO%20IOM%20UNFPA%20Demographic%20Survey%20Kurdistan%20Region%20of%20Iraq_0.pdf.

EFRATI, Noga. *Women in Iraq : past meets present*. New York: Columbia University Press, 2012.

EL-FADL, Khaled Abou. *Speaking in God's Name: Islamic Law, Authority and Women*. Oxford: Oneworld, 2001.

ELÎ, Nasir. Sheikhan: Where Kurdish men go for a second wife. *Rudaw* [online]. 13.3.2019, [cit. 10.4.2019]. Dostupný z: <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/130320191>.

Evin Jin u Jyan. *Net TV* [online]. Nedatováno, [cit. 12.4.2019]. Dostupný z: <https://www.netkurd.tv/programdetail.aspx?id=17&type=1>.

GAUTIER, Gérard; FRANCIÀ, Giorgio. A Recent Story of NGOs in Northern Iraqi Kurdistan. *Humanitaire – Enjeux, pratiques, débats*, květen 2005, s. 40-49. Dostupný z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00676669>.

GILL, Aisha K.; ANITHA, Sundari (eds.). *Forced Marriage : Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective*. London; New York: Zed Books, 2011.

HADDAD, Yvonne Y. Islam, Women and Revolution in Twentieth Century Arab Thought. *The Muslim World*, říjen 1984, vol. 74, č. 3-4, s. 137-160. Dostupný z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1478-1913.1984.tb03451.x>.

HAGBERG, Maria; JONEGÅRD, Karin. Risk and Security for Women in Iraqi Kurdistan. *Kvinnor för Fred* [online]. Leden 2010, [cit. 30.3.2019]. Dostupný z: http://www.kvinnorforfred.se/wp/wp-content/uploads/2013/04/Irakiska-kurdinstan_version110621eng.pdf.

HARDI, Choman. Women's activism in Iraqi Kurdistan: Achievements, shortcomings and obstacles. *Kurdish Studies*, říjen 2013, vol. 1, č. 1, s. 44-64. Dostupný z: <https://kurdishstudies.net/journal/index.php/ks/issue/view/45>.

Hope and Fear – Human Rights in the Kurdistan Region of Iraq. *Amnesty International* [online]. 14.4.2009, [cit. 16.4.2019]. Dostupný z: <https://www.amnesty.org/en/documents/MDE14/006/2009/en/>.

CHERLAND, Kelsey. The Development Of Personal Status Law In Jordan & Iraq. *CMC Senior Theses* [online]. 28.4.2014, [cit. 10.2.2019]. Dostupný z: https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1926&context=cmc_theses.

Child Marriage in Humanitarian Settings. *Girls Not Brides* [online]. Srpen 2017, [cit. 19.3.2019].

Dostupný z:

<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Children/HumanitarianSituations/GirlsNotBrides.pdf>

.

Child Marriage in Kurdistan Region – Iraq. *UNFPA* [online]. 2016, [cit. 28.3.2019]. Dostupný z:

<https://iraq.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Child%20Marriage%20Broucher%20English%20Final%20covers%206.pdf>.

INGRAMS, Doreen. *The Awakened Woman in Iraq*. London: Third World Centre, 1983.

INSTITUTE FOR INTERNATIONAL LAW AND HUMAN RIGHTS. *Women and the Law in Iraq*.

Washington, D.C.: Institute for International Law and Human Rights, 2011.

Iraq: Parliament Rejects Marriage for 8-Year-Old Girls. *Human Rights Watch* [online].

17.12.2017, [cit. 21.2.2019]. Dostupný z: <https://www.hrw.org/news/2017/12/17/iraq-parliament-rejects-marriage-8-year-old-girls>.

Iraqi Kurdistan enforces the new polygamy law. *Dailymotion* [online]. 26.9.2011, [cit. 1.4.2019].

Dostupný z: <https://www.dailymotion.com/video/xlbg7>.

Iraqi Women and the National Personal Status Law – Statehood & Participation, *Heinrich Böll*

Stiftung [online]. 3.3.2014, [cit. 1.3.2019]. Dostupný z: <https://lb.boell.org/en/2014/03/03/iraqi-women-and-national-personal-status-law-statehood-participation>.

ISMAEL, Tareq Y.; ISMAEL, Jacqueline S. *Iraq in the Twenty-First Century: Regime Change and the Making of a Failed State*. London: Routledge, 2015.

JANIN, Hunt; KAHLMEYER, Andre. *Islamic Law: The Sharia from Muhammad's Time to the Present*. London: McFarland & Co, 2007.

JASWAL, Mehreen. Adolescent Girls Assessment Report, Kurdistan Region of Iraq. *Humanitarian Response* [online]. Květen 2016, [cit. 3.4.2019]. Dostupný z:

https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/assessments/adolescent_girls_assessment_report_kri_2016_002.pdf.

JAWAD, Saad. The Iraqi constitution: structural flaws and political implications. *LSE Middle East Centre* [online]. Prosinec 2013, [cit. 14.3.2019]. Dostupný z: http://eprints.lse.ac.uk/54927/1/SaadJawad_Iraqi_Constitution_LSE_Middle_East_Centre_WPO_1_Nov2013.pdf.

JOLY, Danièle; BAKAWAN, Adel. Women in Kurdistan-Iraq: issues, obstacles and enablers. *The International Journal of Human Rights*, 2016, vol. 20, č. 7, s. 956-977. Dostupný z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2016.1192535?journalCode=fjhr20>.

KAMP, Martina. Fragmented Citizenship: Communalism, Ethnicity and Gender in Iraq. In AL-ALI, Nadje; PRATT, Nicola. *Women and War in the Middle East: Transnational Perspectives*. London; New York: Zed Books, 2009, s. 193-216.

KASIM, Raghad. The Personal Status Law and Political Tensions in Iraq. *1001 Iraqi Thoughts* [online]. 14.2.2019, [cit. 3.4.2019]. Dostupný z: <https://1001iraqithoughts.com/2019/02/14/the-personal-status-law-and-political-tensions-in-iraq/>.

KAYA, Zeynep N. Gender and Statehood in the Kurdistan Region of Iraq. *LSE Middle East Centre* [online]. Leden 2017, [cit. 29.3.2019]. Dostupný z: <http://eprints.lse.ac.uk/69197/1/GenderandStatehoodKRG.pdf>.

KAYA, Zeynep N. Women in post-conflict Iraqi Kurdistan. *Open Democracy* [online]. 26.2.2016, [cit. 5.4.2019]. Dostupný z: <https://www.opendemocracy.net/en/women-in-post-conflict-iraqi-kurdistan/>.

KELI, Haje. *Limiting polygyny in Iraqi Kurdistan: a study on different views of women regarding the amendment of the personal status law* [diplomová práce]. Oslo: University of Oslo, 2011. Dostupný z: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/23917>.

KELI, Haje. Polygamy in the Muslim world and new restrictions in Iraqi Kurdistan. *Kurdish Herald* [online], únor 2010, vol. 2, č. 1, nečíslováno. Dostupný z: <http://www.kurdishherald.com/issue/v002/001/article08.php>.

KRG High Council of Women's Affairs. *Kurdistan Regional Government* [online]. Nedatováno, [cit. 19.3.2019]. Dostupný z: http://www.ekrg.org/files/pdf/High_Council_Womens_%20Affairs_English.pdf.

KRG Strategy to Combat Violence Against Women. *Kurdistan Regional Government* [online]. Nedatováno, [cit. 19.3.2019]. Dostupný z: http://www.ekrg.org/files/pdf/strategy_combat%20violence_against_women_English.pdf.

Kurd. *Encyclopedia Britannica* [online]. Nedatováno, [cit. 16.3.2019]. Dostupný z: <https://www.britannica.com/topic/Kurd>.

Kurdish cleric's TV channel to shut down for 'offending' women. *Rudaw* [online]. 9.6.2018, [cit. 2.4.2019]. Dostupný z: <http://www.rudaw.net/english/lifestyle/09062018>.

Kurdistan Region of Iraq (KRI) – Women and men in honour-related conflicts. *The Danish Immigration Service* [online]. Listopad 2018, [cit. 16.4.2019]. Dostupný z: https://www.nyidanmark.dk/-/media/Files/US/Landerappporter/iraq_report_honour_related_conflicts_nov2018.pdf?la=en-GB&hash=714AF2D5A4BFE96156A780EF014C8A7066841965.

Kurdistan Women Union. *KDP* [online]. Nedatováno, [cit. 6.4.2019]. Dostupný z: <http://www.kdp.se/?do=women>.

Law No. 1 (2011) An Act for non-governmental organizations in the Kurdistan Region - Iraq, *Kurdistan Parliament* [online]. Nedatováno, [cit. 7.4.2019]. Dostupný z: <https://perleman.org/Default.aspx?page=byyear&c=LDD-Yasa&id=2011>.

Law No (188) of the year 1959 Personal Status Law and amendments. *Global Justice Project: Iraq* [online]. Nedatováno, [cit., 15.2.2019]. Dostupný z: http://gipi.org/wp-content/uploads/2009/01/iraq_personal_status_law_1959_english_translation.pdf.

LEEZENBERG, Michel. Humanitarian Aid in Iraqi Kurdistan. *CEMOTI, Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien*, leden-červen 2000, vol. 29, s. 31-49. Dostupný z: https://www.persee.fr/doc/cemot_0764-9878_2000_num_29_1_1517.

MACHLIS, Elisheva. *Shi'i Sectarianism in the Middle East: Modernisation and the Quest for Islamic Universalism*. London: I.B. Tauris, 2014.

Mala Omar o Avin Aso. *FindClip* [online]. 24.1.2010, [cit. 1.4.2019]. Dostupný z: <https://www.findclip.net/video/BdGe0hMR1Rw/mala-oma.html>.

MALLAT, Chibli. *Introduction to Middle Eastern Law*. New York: Oxford University Press, 2007.

MAZHER, Simav. Plan launched to end child marriage in Kurdistan region. *Rudaw* [online]. 12.10.2015, [cit. 30.3.2019]. Dostupný z: <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/12102015>.

Media Use in Iraq and Iraqi Kurdistan. *Broadcasting Board of Governors* [online]. Nedatováno, [cit. 23.3.2019]. Dostupný z: <https://www.bbg.gov/wp-content/media/2015/03/Iraq-brief-FINAL.pdf>.

MOHAMMAD, Najeeba. Kurdish Leaders Debate Polygamy Ban. *Institute For War & Peace Reporting* [online]. 23.6.2007, [cit. 18.3.2019]. Dostupný z: <https://iwpr.net/global-voices/kurdish-leaders-debate-polygamy-ban>.

MOHAMMED, Maamoon Alsayid. Combating Physical Violence Against Women in Iraqi Kurdistan [diplomová práce]. Tromsø: University of Tromsø, 2009. Dostupný z: <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2054/thesis.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.

MOJAB, Shahrzad. 'Post-war Reconstruction', Imperialism and Kurdish Women's NGOs. In AL-ALI, Nadje; PRATT, Nicola. *Women and War in the Middle East: Transnational Perspectives*. London; New York: Zed Books, 2009, s. 99-128.

Mullah's TV channel shut down for insulting women allowed to reopen. *Rudaw* [online]. 11.6.2018, [cit. 2.4.2019]. Dostupný z: <http://www.rudaw.net/english/lifestyle/11062018>.

NASIR, Jamal J. *The Islamic Law of Personal Status*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.

NASR, Seyyed Hussein. *The Sharī'ah and Changing Historical Conditions*. Albany: State U. of N.Y. Press, 1981.

Not so happily ever after – as Kurdish divorce rate grows. *Rudaw* [online]. 13.9.2016, [cit. 29.3.2019]. Dostupný z: <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/13092016>.

Overview of the Status of Women Living Without a Safety Net in Iraq. *Finnish Immigration Service* [online]. 22.5.2018, [cit. 23.3.2019]. Dostupný z: https://migri.fi/documents/5202425/5914056/Report_Women_Iraq_Migri_CIS.pdf/ab7712ba-bad7-4a1f-8c1f-f3f4013428a7/Report_Women_Iraq_Migri_CIS.pdf.pdf.

PINA, Aaron D. Women in Iraq: Background and Issues for U.S. Policy. *CRS Report for Congress* [online]. 13.3.2006, [cit. 27.2.2019]. Dostupný z: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL32376.pdf>.

PRATT, Nicola; AL-ALI, Nadjie. Women's organizing and the conflict in Iraq since 2003. *Feminist Review*, 2008, č. 88, s. 74-85. Dostupný z: https://www.jstor.org/stable/30140876?seq=1#page_scan_tab_contents.

Prevention of and Response to Child Marriage – Kurdistan Region of Iraq (KRI). *Girls Not Brides* [online]. 14.10.2015, [cit. 15.3.2019]. Dostupný z: <https://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2017/06/CM-interagency-guidance-Kurdistan-Iraq-2015.pdf>.

PUTTICK, Miriam. The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict. *Ceasefire Centre for Civilian Rights and Minority Rights Group International* [online]. Listopad 2015, [cit. 20.3.2019]. Dostupný z: https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2015/11/MRG-report-A4_OCTOBER-2015_WEB.pdf.

RANHARTER, Katherine. *Gender Equality & Development after Violent Conflicts: The Effects of Gender Policies in the Kurdistan Region of Iraq* [disertační práce]. Exeter: University of Exeter, 2013. Dostupný z:

<https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/14552/RanharterK.pdf>.

RASSAM, Amal. Revolution within revolution? Women and the state in Iraq. In NIBLOCK, Tim. *Iraq: The Contemporary State*. London: Croom Helm, 1982, s. 88-99.

Report on Joint Finnish-Swiss Fact-Finding Mission to Amman and the Kurdish Regional Government (KRG) Area, May 10-22, 2011. *Finnish Immigration Service* [online]. 1.2.2012, [cit. 27.3.2019]. Dostupný z:

<https://www.sem.admin.ch/dam/data/sem/internationales/herkunftslander/asien-nahost/irq/IRQ-ber-factfindingmission-e.pdf>.

ROHDE, Achim. *State-Society Relations in Ba'thist Iraq: Facing Dictatorship*. London: Routledge, 2008.

ROSTAM, Narim. What Happens When A Christian Falls In Love With A Muslim. *Niqash* [online]. 14.12.2017, [cit. 9.3.2019]. Dostupný z: <http://www.niqash.org/en/articles/society/5792/>.

SCHACHT, Joseph. *An introduction to Islamic Law*. Oxford: Clarendon Press, 1964.

SCHACHT, Joseph. Islamic Law in Contemporary States. *The American Journal of Comparative Law*, jaro 1959, vol. 8, č. 2, s. 133-147. Dostupný z: <https://academic.oup.com/ajcl/article-abstract/8/2/133/2585752?redirectedFrom=fulltext>.

SHAMI, Seteney. Political-Social Movements: Ethnic and Minority – Iraq, Jordan, Lebanon, Syria. In SUAD, Joseph. *Encyclopedia of Women and Islamic Cultures: Family, Law and Politics*. Leiden – Boston: Brill, 2005, s. 573-576.

SPANGLE, Robert. Meet the men of Mr Erbil, Iraq's suited-up style collective. *British GQ* [online]. 26.7.2017, [cit. 5.4.2019]. Dostupný z: <https://www.gq-magazine.co.uk/gallery/mr-erbil-iraq-street-style>.

STANSFIELD, Gareth. Governing Kurdistan: The Strengths of Division. In O'LEARY, Brendan; McGARRY, John a SALIH, Khaled (ed.). *The Future of Kurdistan in Iraq*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005, s. 195-218.

Statebuilding and Gender in the Kurdistan Region of Iraq. *LSE Middle East Centre* [online]. Červenec 2014, [cit. 3.4.2019]. Dostupný z: https://eprints.lse.ac.uk/59019/1/Statebuilding-and-gender-in-the-Kurdistan-region-of-Iraq_workshop-report.pdf.

WORLD BANK GROUP. *The Kurdistan Region of Iraq: Assessing The Economic and Social Impact of the Syrian Conflict and Isis*. Washington: World Bank Publications, 2015.

The moment a teenage girl was stoned to death for loving the wrong boy. *Daily Mail* [online]. 3.5.2007, [cit. 19.3.2019]. Dostupný z: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-452288/The-moment-teenage-girl-stoned-death-loving-wrong-boy.html>.

The Women's Legal Assistance Organization (WOLA). *Wadi* [online]. 15.3.2017, [cit. 15.4.2019] Dostupný z: <https://wadi-online.org/2017/03/15/the-womens-legal-assistance-organization-wola/>.

TUCKER, Judith E. *Women, Family, and Gender in Islamic Law*. New York: Cambridge University Press, 2008.

UNRUH, Jon; WILLIAMS, Rhodri. *Land and Post-Conflict Peacebuilding*. New York: Earthscan, 2013.

ZUHUR, Sherifa. Traveling Apart: Women's Empowerment and Public Policy in Iraq. *Research Gate* [online]. 6.9.2017, [cit. 18.2.2019]. Dostupný z: https://www.researchgate.net/publication/265202571_Traveling_Apart_Women's_Empowerment_and_Public_Policy_in_Iraq_1.

mamosta fath. كوبرا نه نوٲڙ دهكات نه رۆڙوو دهگرى بهس ئازايه بلى فرهڙنى سونهته! ماموستا فاتيح شارستينى

YouTube [online]. 7.9.2017, [cit. 6.4.2019]. Dostupný z:

<https://www.youtube.com/watch?v=D2Z-NAURpgI>.

مهلا فاتيح شارستينى، فرهڙنى له ئيسلامدا پهتدهكاتهوه. *YouTube* [online]. 8.9.2018, [cit. 4.4.2019]. Dostupný

z: <https://www.youtube.com/watch?v=Srh02HOGhDw>.

9 RESUMÉ

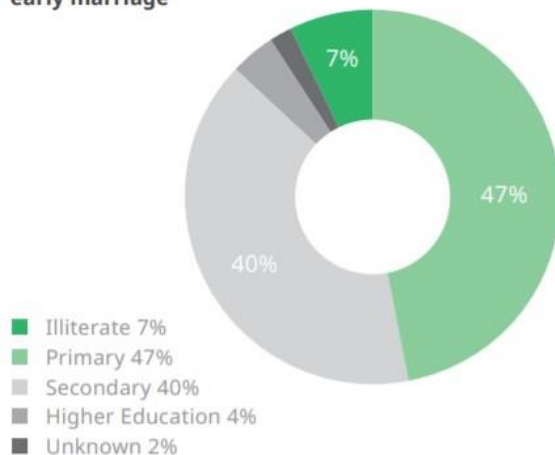
Along with inheritance law falls family law into the category of 'personal status' rights and although family change is the least subject to family change compared to other sectors of Islamic law, which are increasingly drawing on secular law, modernization efforts are evident. In the case of Iraq can be highlighted the main reform of family law, which took place in 1959 as a result of the efforts of the ruling Baath Party to achieve its socialist goals. These reforms have brought change, especially for women who have been granted greater rights.

Although Iraqi Kurdistan is also governed by the Personal Status Act of 1959, several amendments or additions have been made to the above-mentioned law, which should contribute to the improvement of the status of given family law entities. Yet reality is often different and there are still situations in the Kurdish part of Iraq that are in conflict with the law or are not fully in line with it.

The aim of this work is to introduce the reader the development of family law in Iraq, which is a necessary part of the work with regard to historical context with the main emphasis on Kurdish regulation of family law in Kurdistan Iraq, moods of the society and related issues including comparison with practice. It also outlines the current form of Kurdish family law activism, which is related to the women's issue. The thesis will try to answer the question why selected phenomena (eg child marriages) continue to exist, what are the connected problems and whether there are legal sanctions. At the same time, it will be investigated whether there are efforts to eliminate these persistent trends and how this happens. However, in view of the limited scope, the submitted paper deals exclusively with the Code applicable to the majority Muslim society, nor will the inheritance law will be discussed. The intention is to provide the reader with sufficient information to help him to be knowledgeable in one of the social levels.

10 PŘÍLOHY

Figure 3: Educational level of victims of forced and early marriage

Obr. 1 - Ukazatel úrovně vzdělání obětí nucených sňatků.²⁸⁵

²⁸⁵ PUTTICK, M., *The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict*, *Ceasefire Centre for Civilian Rights and Minority Rights Group International*.

TABLE 14 POLYGAMY

%		Absence of polygamy in household	Presence of polygamy in household
Governorate	Duhok	98.8	1.2
	Erbil	98.9	1.1
	Sulaymaniyah	99.5	0.5
Location Type	rural	98.5	1.5
	urban	99.3	0.7
HoH Sex	Female	99.4	0.6
	Male	99.1	0.9
HoH age	15-24	100.0	0.0
	25-34	99.6	0.4
	35-44	99.2	0.8
	45-54	98.9	1.1
	55-64	98.9	1.1
	65+	98.7	1.3
HoH Highest Degree	No degree	98.7	1.3
	Primary, Intermediate and Basic	99.6	0.4
	Secondary or above	99.3	0.7
HoH Has Worked Last Week	No	98.9	1.1
	Yes	99.3	0.7
Household income (Iraqi Dinar)	Less than 500,000	99.1	0.9
	500,000 - 749,000	99.4	0.6
	750,000 - 999,000	99.0	1.0
	1,000,000 or above	98.9	1.1
TOTAL non camp KRI	Total	99.1	0.9
IDP	non camp	98.4	1.6
	camp	96.9	3.1

Obr. 2 - Polygamie v Iráckém Kurdistanu²⁸⁶

²⁸⁶ Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq.